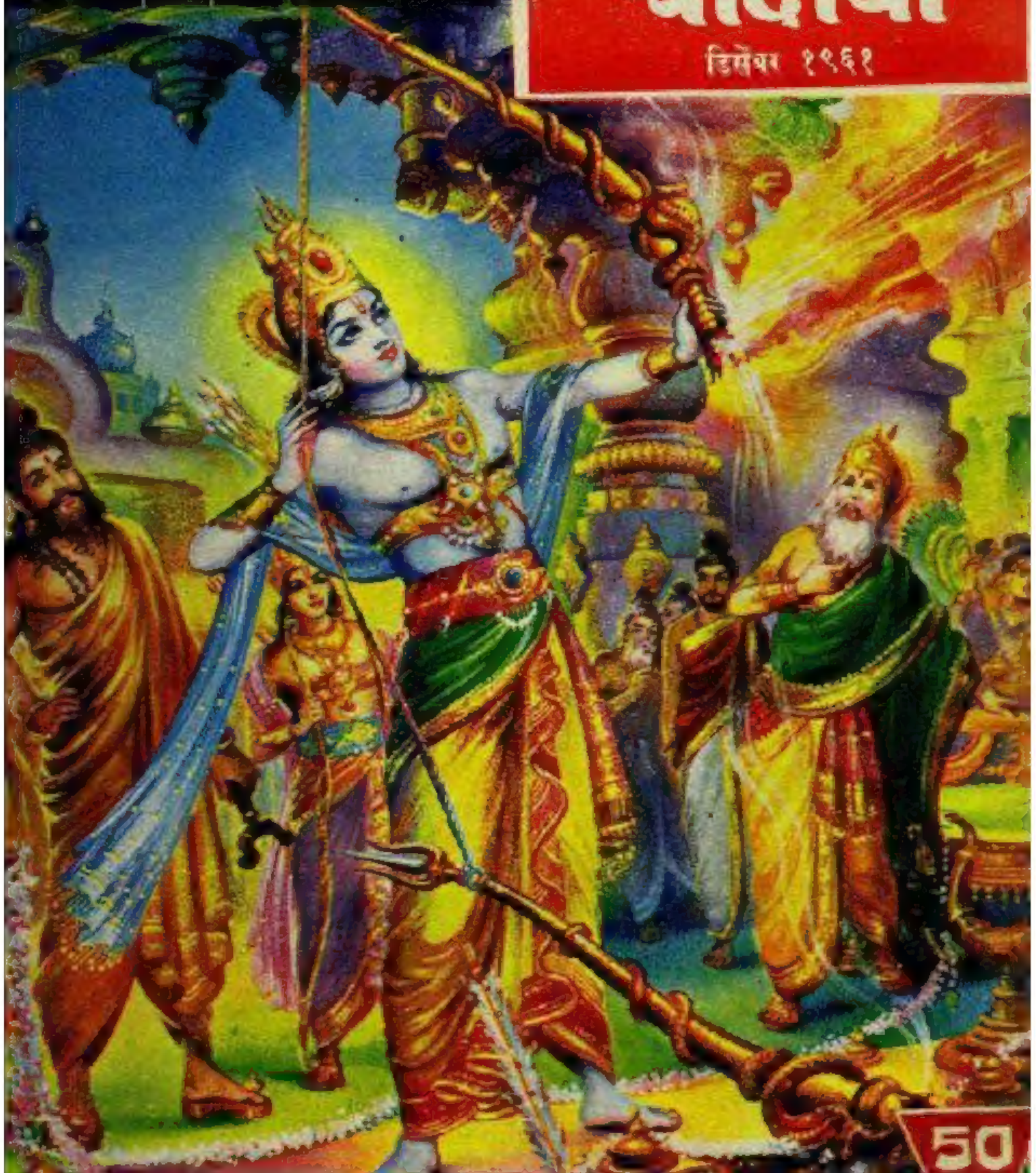

चांदोबा

डिसेंबर १९६१

भारताच्या इतिहास

आपल्या या देशाचा आपण सारत आहोतो. एका काळी याचे नाव भारतवर्ष असे होते. इराण देशाच्या रहिवाश्यांनी आपल्या देशाचा हिन्दुस्तान हे नाव दिले. 'सिन्धु' शब्दावरून 'हिन्दु' शब्द झाला हे निराळे सांगण्याची गरज नाही.

असे सांगतात की आपल्या देशाची सभ्यता सर्वात प्रथम सिन्धु नदीच्या खोऱ्यात सुरू झाली. म्हणून सिन्धु नदीवरूनच इराण आकगाणिस्तानांतले लोक आपल्या देशास ओळखत.

आपल्या देशाचे क्षेत्रफळ १२,६०,००० वर्ग मैल आहे. याच्या उत्तरेस उंच हिमालय पर्वताच्या रांगा आहेत. मध्यभागी मारवाडचे वाळवंट आहे. सप्तसंध्यांचा हा प्राचीन देश जगातला अखंड सुपीक असा देश आहे.

आपल्या देशांत सुशिक्षित व सुसम्य लोकां-बरोबर कातफरी, संभाल बगैरे रानांत राहून, शिकार करून अन्न कुठे कुठे खाऊन उदर निर्वाह करणारे आदिम जातीचे लोक पण राहतात.

कर्ची एक नव्हता असे काही पश्चिमात्य लोकांनी लिहून ठेवले आहे व आपल्या देशातील लोक हे मानू लागले आहेत की इंग्रज राजवटीतच आपला देश एक छत्र झाडायला लागला. परंतु विष्णुपुराणातील स्लोकावरून हा अन्न दूर होईल :-

“उत्तरं यत् समुद्रस्य
हिमाद्रेश्चैव दक्षिणं
सर्वं तद् भारतं नाम
भारती यत्र उन्मत्ति”

अर्थात् (हिन्दु) महासागराच्या उत्तरेस व हिमालयाच्या दक्षिणेकडील भूभाग भारत आहे व त्याची संतती भारतीय होय.

इ. स. पूर्वी विसव्या शतकात भारताच्या सर्व प्रांतांत प्राकृत भाषेचा प्रचार होता. तीच त्या काळची राष्ट्रभाषा पण होती.

आपल्या देशांत एक सभ्यता व एक संस्कृति होती. त्या गोष्टींचे प्रमाण असे दोन ग्रंथ, रामायण व महाभारत भारताच्या ऐक्याची साक्ष आजवर देत आहेत. कारण या दोन्ही ग्रंथांचे वाचन करून ते कन्याकुमारी व सिंधूनदी पासून ब्रह्मपुत्रपर्यंत सर्व भारतीय प्राचीन काळापासून आजपर्यंत करीत आले आहेत. वेद आणि पुराण आखले धार्मिक ग्रंथ होत. शिव व विष्णु यांची आराधना आपण करतो.

अशा या आपल्या देशाचा इतिहास व स्वातंत्र्य मुख्य मुख्य ऐतिहासिक महापुरुषां-विषयी माहिती आपल्याला असली पाहिजे.

आपल्या देशातील सर्वांत जुने रहिवासी पाषाणयुग सुरू होण्यापूर्वीचे आहेत. त्यांनी दगडाची जाडुधे करून खापदांपासून स्वतःचे रक्षण केले व शिकार करण्यासाठी पण त्यांचा उपयोग केला. त्यांची ही दगडी जाडुधे महास राज्यांतल्या चंगरपेट जिल्ह्यांत आज देखील कोठे कोठे आढळतात.

पाषाण युगातील हत्यारे

या पाषाण युगातील लोकांना शेतकीची माहिती नव्हती व जमीनचा उपयोग कसा करावा हे देखील माहित नव्हते.

नवीन पाषाण युगातील भारतीय रहिवासी भारतांतल्या सर्व प्रदेशांत पसरलेले होते. त्यांची जाडुधे व हत्यारे जागोजागी आढळतात. म्हैसूर प्रांतांतल्या बळारी जिल्ह्यांत तर त्यांचा एक कारखानाच आढळला आहे.

नवीन पाषाण युगातील मानव जीवनात पुष्कळच बदल झाला. मनुष्य शेतकी करू

“काय वडू मी, प्रभो पाहिले
दण्ड भयंकर जे तेथे।
बोगाचा थरकाप उडाला,
भोंवले आली मज तेथे ॥

“अन्तर्धामी प्रभो ! तुला का
नाही कळले जे घडले !
दक्षाच्या शूचि पळमंडपी
अर्घटित एक शिवा पडले !

“वेह सतीचा राख जाहला
दे अन् तू निश्चित कसा ?
धगाध लीला तुही खरोखर
कारण तू निश्चित बसा !”

येकुनि बाणी सदाशिवाने
रौद्र रूप धारण केले।
शूकटी तत्क्षण धक जाहली
“खांय नारदा जे घडले !”

नाद भयंकर येकुनि नारद
नीगा मूमीवर केलून
विनम्र होउन बंदला—“सांगू
जास्त काय प्रभु, मी वाहून ?

“दक्ष-यज्ञ कारण या सर्वां
तोच मूळ या सर्वाला ;
तोडा आले ते तो बंदला,
आवडले ना कोणाला ॥

“प्रभूस नाहीं देवुन त्याने
केलि आर्चना अन् सतिची।
मण्ढती लाज जनाची त्याला
चाड तरी निज घर्माची।

“बसल क्षाले सर्व सतीला,
सहा कसा प्रतिचा अपमान ?
मरून जावली दुःखाशीने
केले दिव्य तिनं वलिदान ॥

“कुद्द जाहले तेव्हां सयळे
आपि मरजले नाण प्रभुचे।
तुडून पडले यज्ञसमेवर
आले सैनिक पण मृगुचे ॥

एक भयंकर हास्य हांसुनी
जटा उघटली त्याने एक।
फेकुन जमिनीवरती दिघली
व्योति मण्डली तिथून एक ॥

अगळ जाहला ज्योतीतुन त्या
दिव्य पुरुष अन् महाबली।
रूप भयंकर, भासे घेइल
कोणाच्या तर्क खास बळी ॥

सहस्र शस्त्रे धारण करुनी
उभा राहिला शिवापुढे।
मसिद्ध हाला निज कमनि
श्रीरमझ तो जर्गी पुढे ॥

आणि म्हणाळा—“बाह्या ब्हावी,
चाकर प्रभुचा हजार समोर !

शंभू बंदला—“जा दक्षाची
बांचव कर्मे सारी घोर !

“दक्ष-यज्ञ तो यज्ञ करुनि तू
जाणिव दे त्या दक्षाला।
कर्त्तव्याकसेव्याची अन्
जाणिव दे तू मृगुमुनिला ॥”

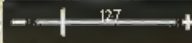
येकुनि इतके निराल अपुले
विले शंकराने त्याला।
साक्षिर्षाद विला निज कर्मी
पूर्ण यज्ञस्वी होण्याला ॥

धीरभट्टने प्रणाम करुनी
शंभूचा वेतला तिरोप।
चकित जाहले सुरमुनि नारद
सदाशिवाना पाहुनि कोप ॥

Fullscreen

127

18 / 80

आमिनाम

[१४]

[उग्रहाला एक मागून एक पुत्रराजाच्या ऐवजी सैपाक्याचा व वनगावा मुलगा काढ्यानी दाखीनी दिली होता. पण उग्रहाच्या ते सर्व कळले. शेवटी चित्रसेवाने स्वतःच्या मुलाला देऊन आपले वचन पाळले. तो मुलगा उपस्थित या नावाने उग्रहाकडे राहू लागला. त्याला सोबती म्हणून उग्रहाच्या संगण्यप्रमाणे राखण गादीतून दोघी मुलींना घेऊन घेऊन आले. पुढे त्याचा]

चित्रसेवाना मुलगा आपल्या वरी जिवक्या अशी नवि ठेवण्यांत आली. ही तिन्ही मुले काढांत वाढता निवक्याच, किंवा राखणाच्या मुलांबरोबर व्हानाची मोठी त्याहून जास्त काढांत उग्रहाच्या बरी वाढत झाली. आकाराने ती जरी व्हान होती तरी केवढा व त्याच्या आई-वडिलांपासून झालेली पंथरा बघे लोटली. आतां सर्व बीस तादादून त्याला कोणत्याहि प्रकारे भासू दिली वर्षाचे तरुण झाले होते. उग्रहाच्या या पंथरा नाही. उग्रहाला सोबती म्हणून जी मुले वर्षाव राखणाची राहणी बदलून टाकली. आणण्यांत आली होती त्यांना रुद्र व आरुद्र त्यानें राजे कापून होतकी करण्यास त्यांना

एक भयंकर हास्य हांसुनी
जडा वपटली त्यानें एक ।
फेंकुन लक्ष्मीवरती दिवली
ज्योति वगटली तिथून एक ॥

मगठ आहला ज्योतीतुन त्या
विल्य पुरुष अन् महावली ।
रूप भयंकर, भासे घेवळ
कोणाच्या तरे खास वळी ॥

सदस शस्त्रे धारण करुनी
उभा राहिला झिवापुढें ।
प्रसिद्ध झाला निज कर्माने
वीरभद्र तो जयी पुढें ॥

आणि म्हणावा-“आहा व्हावी,
चाकर मधुचा हजर समोर !

शंभू वत्स-“जा व्हाचीं
बांबव कमें सारीं ओर !

“व्हायल तो पंथ करुनि तूं
जाणिव दे त्या दस्ताळा ।
कर्तव्याकर्तव्याची वन
जाणिव दे तूं भृगुमुनिला ॥”

बोलुनि हसकें त्रिशूल अगुलें
दिलें शंकरानें त्याला ।
आशिर्वाद दिला निज कर्मी
पूर्ण यशस्वी होण्याला ॥

वीरभद्रनें प्रणाम करुनी
शंभूचा वेलला निरोप ।
चकित जाहले सुरमुनि भारद्
सदाशिवाच्या पाहुनि कोप ॥

सांगितलें. राक्षसांची शेतकीचीं कामें म्हणजे सर्वांना ते आश्चर्यच वाटले. लहान लहान नांगर, वैर किंवा बोडे हे सर्व काय कामाचे. म्हणून हत्ती, डंट व गेंडे नांगराला किंवा गाडीला जुंपीत. राक्षसांनी नरनास सवण सोडलें. पणुद्वारा पण सोडली. राक्षस जातीत झालेलें हे परिवर्तन पाहून मनुष्यवर्गीतील लोकांना माझीच वाटलें. आणखी एक असा कायदा आला की कल्लिपुरच्या राज्यांत देखील सुख संगती व शांतता राहूं लागली.

उमरुत, रुद्र व आरुद्र शस्त्रविशेषतः पारंगत होते. तळवार, मारफेंक, बोडेस्वारी

सर्वांत ते तरनेज झाले होते. एकदां त्यांना उग्राक्षकडून कळलें की, अग्निद्वीप नांवाच्या द्वीपांतून अंधकार पड्यावर बसून कांहीं व्याघ्रचर्मधारी लोक त्यांच्या राज्यावर नेळीं अनेकली स्वारी करीत असत व ते आज पावेतो राज्यावर फिरत्या घालत आहेत. यावरून त्यांचा कधी तरी स्वारी काप्याचा विचार असणार. म्हणून तावड राहिले पाहिले गेल्या पंधरा वर्षांत तसा काय त्यांनी दिला नसला तरी त्यांच्यापासून राज्याला धोका आहे. त्यांचा पुढारी एक फरवीर नांवाचा मनुष्य आहे व नागवर्मा नांवाचा कल्लिपुरचा एक जुना सरदार त्यांना फितुर होऊन त्यांच्या मदतीने कल्लिपुरात व राक्षसांचे राज्य बळकावण्याच्या प्रयत्नात आहे. त्यांचा पराभव चित्रसेनानें व उग्राक्षानें केला. पण ते त्या दोघांना कैद करू शकले नाहीत. ते बहुतेक अग्निद्वीपांतच पोचले असणार व त्यांच्या सल्ल्यानेच पुन्हा हे व्याघ्रचर्मधारी आपल्या भयेकर पड्यावर बसून येत असावेत.

उग्राक्षाने तोडीं ते सर्व ऐकल्यापासून आपलें राज्य निष्कंटक कसे करावें हा विचार उग्राक्षाने मनांत घेऊन बसला. नागवर्मा व फरवीर दोघांचा नायनाट केल्याशिवाय

चांदोवा

राज्यांत कायमची शांति टिकणें शक्य नाहीं. म्हणून कांहीतरी उपाय वेळीच केलेला बरा असे त्याने मनाशी ठरविलें.

उमरुतानें आपले मित्र रुद्र व आरुद्र यांच्याशी सला करून रात्री ते पक्षी व व्याघ्रचर्मधारी कोणत्या दिशेनें येतात ? कोठें उतरतात की काय या गोष्टीची माहिती काढायचे ठरविलें. एखाद्या व्याघ्रचर्मधारी कोणी भेटला तर त्याला धरून त्याच्याकडून सर्व माहिती काढतां येईल, आणि फरवीर व नागवर्मा अग्निद्वीपांतच आहेत की आगवर्मा कोठें हे देखील कळेल असा विचार केला.

व्याघ्रचर्मधार्यांना पकडावयाचेच असेल तर रानांत राहणाऱ्या लोकांची मदत घेतली पाहिजे. त्यांना कांहीं इनाम योग्य देण्याचे ठरविलें तर ते जास्त उन्मादपण दाखवितील असें ठरवून त्यानें आपली सर्व योजना उग्राक्षामोर मांडली व त्याला ती कार पसंत पण पडली. तो म्हणाला—

“राज्यांत सर्वत्र दगंडी पिटा की, जो कोणी एका व्याघ्रचर्मधार्याला पकडून आणील त्याला एकखाला एक लक्ष होऊन इनाम देण्यांत येतील. आपल्याकडे रोनें

किल्ल्याच्या कोठारांत पडून राहिलें आहे त्याचा उपयोग तरी होईल.”

उमरुतानें त्याप्रमाणें गांवांत, रानांत सर्वत्र दगंडी पिटविली कीं मनुष्य असो किंवा राक्षस असो जो कोणी एका व्याघ्रचर्मधार्याला पकडून घेऊन येईल त्याला एक लक्ष होऊन बक्षिम देण्यांत येतील.

तेव्हापासून रोज उग्राक्षाने किल्ल्यांत अग्निद्वीपातील व्याघ्रचर्मधार्यांच्या विषयीं नातम्या नियमितपणें येऊं लागल्या. निराक्रिया प्रदेशांत हे लोक आपल्या भयेकर पड्यावर बसून येतात. कधी कधी ते उतर-

तात, पण पुन्हा पकून जातात. बरोबर काय वेळून जातात हे मात्र कोणाच्या कळले नाही. ते बरोबर कोठे जतवतात हे कोणीच सांगू शकला नव्हता. महिने दोन महिने गेले तरी बांधणी जास्त मांडिती न मिळालेली पाहून अग्रदत्त थोडा निराश झाला. असे लपून लपून येण्यांत व हाड्यांत धुमकुळ माजविण्यांत त्यांचा काय हेतू हे त्याला कळत नाही. हे कोठे वर उतरत असावेत ? निजेंच रागांत किंवा डोंगरांत उतरत असावेत. नाहीतर आणल्या लोकांना ते कसे आढळले नाहीत ? त्याने आपल्या मित्रांच्या सल्ल्याने

स्वतःच सर्व गोष्टींचा पक्षा कावण्याचे ठरविले. रात्री पक्ष धा उंच जागी बसून बाहारा बायचा असा तिघांनी चेत केला व कोणाच्या देखील सांगितल्याशिवाय तिघे धाव्यावर बसून अपरात्री रागांत निघाले. लोकवस्ती जेथे होती तो भाग सोडून निजेंच वाटेने ते रानांतून चालले होते. धव्यावर नोंदली तरी त्यांना आकाशात ते अग्निरश्मी विसले नाहीत की व्याघ्रचर्म्यांच्याची हाडचाल कोठे विसली नाही.

तिघे अगदी दमून गेले होते. त्यांचे पोडे पण दमून गेले होते. म्हणून त्यांनी थोडा वेळ विश्रांति घेण्याचे ठरविले. थोड्यांना जाग्यला सोडून विश्रांतीसाठी सोईस्कर अशा जागेच्या शोधार्थ दिवू लागले. एका देव-दाळाच्या शाकासाठी सपाद व स्वच्छ जागा पाहून तेथे बसण्याचा ते विचार करू लागले. दवक्यांत एकदम उजेड झाला. शाकाच्या पानातून दिव्याच्या उजेडाचे झोत येतात तसे त्यांच्या अंगावर पडले. सर्वांना वर पाडिले तेव्हा त्यांना ते भयंकर पक्षी विसले. पक्षेक पक्ष्यांवर एक किंवा दोन व्याघ्रचर्म्या वरी असलेले होते. त्यांच्या हातांत एक वस्तु त्यांना विसली. तिच्यातूनच उजेडाचे

झोन येत होते. ते पाहून अर्थातच त्यांना आश्चर्य वाटले.

थोड्या वेळाने ते पक्षी दूर उडून गेले. ज्या दिशेने ते उडत होते त्याच दिवशी तो प्रकाश देखील चाळला होता.

“पाहतो हे कां हे कोठे उतरतात की संकल पुढे जातात. “असे म्हणत रुद्र झाड देवदार वृक्ष वर चढून त्याच्या शेंक्याला जाऊन पोचला. वर त्याने काहीतरी पाहिले. आसावे, म्हणून जास्त वेळ झाडा वर न जांबता लगेच ती खाला उतरून आला. त्याचे दोघे मित्र जवळ धळत आले व प्रश्नार्थक सुत्रेने त्याच्याकडे पाहू लागले.

तो म्हणाला—“प्रश्नार्थकडे फार दूर नाही, एक किछा आहे. त्या किछ्यात दिवा बत्ती काही दिसली नाही. निजेंच स्थान तरी असले पाहिजे किंवा रात्रीच्या वेळी या जागेचा कोणाचा सुगावा लागू नये म्हणून तेथील लोक दिवा बत्ती लावीत नसावेत. पण शुरावर कोणी पाहारा देत असावा असे देखील विसले नाही.”

रुद्रच्या जोलण्यावरून व त्याच्या बावण्या आवाजावरून उग्रदत्ताने जोलखून विचारले—

“तर मग ते पक्षी त्या किछ्यांत किंवा

जवळपास उतरले असतील असे तुझे अनुमान आहे !”

“निश्चयपणे सांगणे कठीण आहे. पण मला शंकापण तरीच वाटत आहे. किछ्यांतले लोक अगदी बेफकीर वाटत आहेत, ते व्यप्रचर्याला त्या किछ्यांत किंवा जवळपास कोठे उतरला असल्यास बातमी देणारा सुखं कोणी विसला नाही.” रुद्र म्हणाला.

रुद्रच्या मनांत जी शंका होती तीच शंका उग्रदत्तच्या मनांत पण होती हा कपि-लपुत्राचा कोणी मांडलिक समजाय असावा. “तर मग ते पक्षी त्या किछ्यांत किंवा

जवळपास

केळ विचार केला. पण त्याला उत्तर मिळाले नाही. उजाडप्याच्यापुर्वी या प्रस्नाचे उत्तर मिळणें शक्य नाहीं. उजाडप्यावर स्वतः जाऊन पाहिलें पाहिजे व त्या सस्ताशका माहीत नसेल तर मावघण केळें पाहिजे. काहीं वेळानें आपल्या घोळ्यांना झाडा-खाकी बांधून ते सर्व झोंबीं गेले. दुपलेले होतेच. जमिनीला जंग लागतांच त्यांना झोंब लागली सुयोदय होताच पक्षी काळव करूं लागले. घोडे सेकाळूं लागले. जमिनीवर खुर जाण्टूं लागले. हो आवाज ऐकून तिवईच्या झोंपा मोडल्या.

तोश्यंत छान उवाडलें होतें. मोटमोठे वृक्ष व लता आणि झाडाच्या पारव्यासमोर दिसत होत्या त्यांचा चडून नाकडें उक्ता मारीत होनीं व चित्रचित्र रंगांचे पक्षी किलबिल करीत होते. सर्व दृश्य एवंदरीत मनोहर होतें.

“हा प्रदेश आपल्या प्रदेशापेक्षां जास्त सुंदर वाटतो नाहीं का ?” उग्रदत्तनें आपल्या दोघां साथीमित्रांत विचारलें.

“म्हणत कोणीनरी सगदारांनै मुद्याम घाव भागांत किडा बांधला असावा. आववर्मवाच्यांना देखील एकांत व निर्जन स्थान मिळालें आहे. येथें त्यांना कपून छपून आपलीं कृष्ण कारस्थानें करायला ही छान जागा आहे.” हद्द म्हणाला.

ज्याप्रचर्मावाच्यांच्या नांवाचा उल्लेख कर-तांच उग्रदत्त घटून प्रस्ना राडिला. त्याचे दोघे मित्र पण उठून जमे राडिले. “किड्याकडे जाऊं मा का ? तुझा घोडा घेऊन येऊं ?” रुद्रनें विचारलें.

“घोडा कशांना ? किडा तसा काहीं फार दूर दिसत नाहीं !” उग्रदत्त म्हणाला. जर्घा मैल अमेळ फार तर अर्धवट उजेडांत नी तो पाहिला म्हणून बकी सांगू शकत

नाही की किती दूर आहे. पण फार दूर नाही एवढे खाव." रुद्र म्हणाला.

"जवळ किंवा दूर असला म्हणून काय झाले. पोड्यावर असून जावे हेच मला परोप्य वाटते" आरुद्र म्हणाला.

ते निघे बोडे थांबले होते तेथे गेले आणि घोडे सांठून खगले तेवळ्यांना त्यांना कोणातरी असहाय स्त्रीची किंवाली ऐकू आली त्या निर्जन स्थानां एक किंवाली व ती देखील एका स्त्रीची ते निस्तब्ध जागच्या जागी उभे राहाले.

"कोणीतरी स्त्री संकटात सांपडली असावी." रुद्र म्हणाला. "तर मग नका लवकर!" म्हणत उग्रदत्तने आपली तलवार उपसली व उघ्या दिशेने ती किंवाली ऐकू आली होती त्या दिशेने तो निघाला.

हाचे काही अंतर जाऊन गेले असतील की, त्यांना अडोळ माणसांच्या चारुत्या

आकृती बिसरू लागल्या. थोडे आणखी पुढे गेल्यावर त्यांना एक रेशमी वस्त्र नेमलेली तरुणी दिसली व तिला घग्ण्यासाठी व्याघ्र चर्मवाले पुढे येत असलेले दिसले. त्या स्त्रीच्या दासी तिच्या रक्षणासाठी प्रयत्न करीत होत्या व सर्व पळत पण होत्या. त्या सारख्या ओरडत होत्या—"वाचवा! वाचवा!"

"मिळं नका! आम्ही येत आहो!" उग्रदत्त, रुद्र व आरुद्र ओगडले. पण तितक्यांत काही व्याघ्रचर्मवाले झाडावरून उघ्या माळून खाली आले व त्यांनी तिच्यांना घेरले. उग्रदत्त व त्याच्या दोघां भिचांना या अवपेक्षून संकटाची कल्पना देखील नव्हती ते अक होऊन पहात असतां व्याघ्रचर्मवाल्यांनी त्यांना निराश्र्व केले व त्यांना बांधून ते फरपटत ओढीत बसकर पक्षी होते त्या जागी येऊन गेले. [पुढे वाढे]

गाढवाची अकल!

किती प्रदेशांत एका काळी गाढवे नव्हती. एकाच एक मनुष्य आपल्याबरोबर एका जहाजात एक गाढव घेऊन आला आणि त्याने त्या गाढवाला डोंगराळ प्रदेशांत सोडून दिले. त्या प्रदेशांतल्या बाघांनी पूर्वी गाढवाला पाहिले नव्हते. त्याला पाहून व खाची ऐकी पाहून बाघाळा, गाढवाची भीति वाढू लागली. तरी थोडो हिंमत करून बाघांनी त्या गाढवाला जवळून पहाण्यास टाकिले. इतक्यांत गाढव मोठमोठ्याने ओरडू लागले. बाघ घाबरून आणि दूर पळून गेला. तो दुर्लभ गाढवाला पहात डमा राहिला. गाढव पांढळाग करीत येत नसलेले पाहून त्याला हावसें काढले. स्वादून त्याला अशी कल्पनापण आली की पांढळाग न करणारे जनावर कदाचित हिंनपण नसेल.

बाघां बाघ निर्ममपणे गाढवाच्या अवघी जवळ येऊन उभा राहिला. नेतर त्याच्या अंगाळा अंग घासून बाघांनी सरुगी करण्याचा प्रयत्न केला. गाढवाला ते आवडले नाही आणि लाथा हाडू लागले.

"कळले तुझे शौर्य! तुझ्या स्वभावविषयां मी कोण कोणत्या कल्पना करीत होतो." असे म्हणत बाघांनी गाढवावर एक शब्द मारली व त्याचा कंड धरला. गाढवाचे पांख मार पडले. किती क्षाले तरी अकल पाढवाचीच.

Fullscreen

127

28 / 80

देव तारी त्याला कोण मारी

विक्रमाकानें हट्ट सोडला नाही. ती पुण्या परतल्या वे शाळावरचे भेट सांघावर काढून वेळून समजानाकडे निघाला. तेव्हा भेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला— “कडीन काम कल्याणचेच तू ठरविलेले दिसते आहे. परंतु तू एक गोष्ट विसरलास. कदाचित्त तिकाचे छुले लक्ष गेले नसेल. अरे, कित्येकदां लहानसाहान कर्मे करणे देखील अशक्य होते. ही गोष्ट तुला कदाचित पटणार नाही. म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. तुला थकवा येण, थोडा का होईना, कमी होईल.” असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

एक राजा होता. एकाएकी त्याला मरण आले. त्याला एकुलता एक मुलगा होता. त्याची तान्हा मुलगा. पण तोच बापाचा बारस असल्याने त्या देशाचा राजा झाला.

वेताळाच्या गोष्टी

राजाला एक माऊ होता. राजा मेल्यावर स्वतः गादी बळकाळण्याची ववर इच्छा रथाच्या ननांत उत्पन्न झाली. पण युवराजाचा वंशटा दूर केल्याशिवाय त्याला ते शक्य नव्हते. म्हणून गुप्तपणे त्याचा वध करण्याचे त्याने ठरविले. पण तान्हा मुलगाचा वध करणे देखील त्याला वायट होतं तितके सोपे नव्हते.

त्याने एका परदेशी माणसाला त्या कामावर नेवले. त्याने त्याला राजमहालात एका गुप्त स्थानी लपून बसायला सांगितले. नंतर त्याने युवराजाच्या खोलीच्या दरवाजावर एक खूण करून ठेवली. युवराजाची दाई व दासी सर्वांना काहीतरी निमित्त काढून वृत्र पाठवून दिले. नंतर त्याने मारेकऱ्याला युवराजाच्या खोलीत पाठविले. म्हणाले—“युवराज तिथे एकटा आहे. जा, आटप! आणि ते दुसरे वक्षिण!” असे सांगून त्याच्या हातात एक पिशवी दिली.

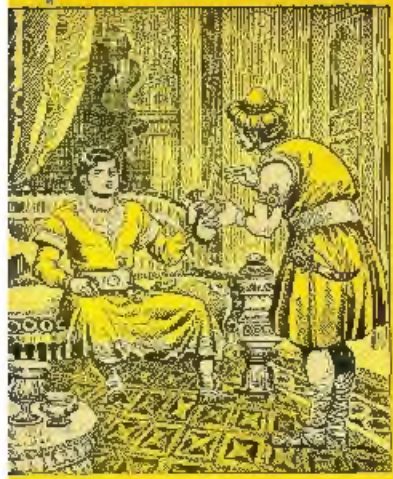
मारेकरी तत्वार नेऊन युवराजाच्या खोलीत शिरला. त्याला धात राजा दिसला नाही. एक लहानसे रांगते मूळ दिसले. त्या मारेकऱ्याला युवराज म्हणजे ते रांगते मूळ असेल याची कल्पना नव्हती. मुलाच्या

हातात एक संतरे होते. ते खाली पडले. ते घेण्यासाठी तो रांगत पुढे निघाला. मारेकऱ्याला राहून मुलगा “ब” “ब” असे काही बडबडला. मारेकऱ्याने ते फळ उचलून त्याच्याकडे केल्ले. शान्ते युवराज आनंदाने हासू लागले. मारेकरी स्वतःचे काम विसरून मुलाशी स्नेहू लागला. थोड्या वेळाने दासी परत आल्या व त्यांनी शिपायांना बोलावून मारेकऱ्याला कैद करविले.

बवकळी केल्यावर मारेकऱ्याने खरेखरे सांगून टाकले. म्हणाला—“राजाच्या वध

बांदोबा

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

31 / 80

▶

नेटप्याचे टाळले. शेवटी कंटाळून थोड्या मारेकरी स्वदेशी निघून गेला.

राजाच्या मावांनीं आपली एक प्रयत्न करून पहावचें ठरविलें वा खेपेस त्यानें चोरांच्या टोलीच्या एका सरबाराला बोलाविलें आणि म्हणाला - “शिबराजीच्या दिवशीं सर्व लोक सांगाच्या देवळांत बांतील. तुम्ही बाटेंत कोठें तरी लपून रहा. त्यांच्यावर अकस्मात छापा मारून त्यांना लहून घेऊन जा. त्यांच्या घरोबर एक गोरा मुलगा असेल. त्याच्या आंगावर जे दागिने असतील ते तुम्ही काढून नेले तर तुमचें आयुष्यभराचे वारिध्द वन्यसचें नाहीसें होईल. हजर कोणाकडे ठार करा किंवा कलं नका, त्या मुलाला मात्र ठार करून राका.”

कष्ट ठरला शिबराजीची उजा भरपार म्हणून लोक सांगाच्या दर्शनास निघाले. जोर गाडीत लपून बसले होते. दासी युवराजांना घेऊन देवदंडनास निघाल्या. घरोबर कांहीं सैनिक पण होते. त्यांच्या पाठोपाठ चोरांची दुसरीच एक टोळी आली व संधी साधून त्यांनीं शिबराजीची कत्तल केली व सर्व दासींच्या आंगा सांखावर जे कांहीं सांपडले लहून घेऊन गेले.

युवराजाच्या अंगावरच नवडके दागिने ते घेऊन गेले. मुलाच्या जिवाला मात्र कांहीं अपाय झाला नाही. मुलाला बाटेंतल्या एका धर्मशास्त्र सोडून ते निघून गेले. युवराज तेथें वसून राहत होते.

थोड्या वेळाने एक दासी युवराजाला हुडकीत तेंथें आली व युवराज सुरक्षित आहेत हें दाखून तिनें देवाचे आभार मानले व त्यांना उचलून घेऊन राजवाड्यांत परतली. अशा तऱ्हेनें दुसरा कष्ट पण फंसला.

परंतु राजाचा भाऊ हताश होऊन बसला नाही. त्यानें सैपाक्याला पैसे वारून मुलाच्या

दुधांत विष घालून द्यायला सांगितले. सैपाकी घनकोमानें तें नीच कर्म करण्यास कबूल झाला. त्यानें एका पेर्यांत विष घातलेले दूध आणून युवराजांना प्यायला देण्यासाठीं दासीला आणून दिलें. युवराज पेला लावून दूध पिणार एकाचवेळीं दासीला शिक आली. युवराज त्यामुळे दचकले व त्यांच्या हातांतून तो पेला सुटला.

अशा तऱ्हेनें राजाच्या भावाचा विसरा प्रयत्न पण फुकट गेला. त्यानें आपली काय काय केले असतें कोण जाणें ! पण त्याच्या एका झट्टीनें स्थितीच खून केला.

करण्यासाठीं मी आंत गेलों होतो. पण त्यांच्या जागीं एका तान्हा मुलाला मी पाहिले.

शिपाई म्हणाले - “आमचे महाराज शारस्वानंतर हे युवराजच आमचे महाराज झाले आहेत.”

“असें होय ! तर मग तें मी मालकांना जाऊन सांगतो.” मारेकरी म्हणाला. कोणी तरी वेडपट दिसतो आहे असें समजून शिपायांनीं त्याला सोडून दिले.

आपला नेत फंसला ही गोष्ट राजाच्या भावाला कळली. त्यानें त्या मारेकऱ्याला

त्यानंतर युवराजांवर कोणत्याही प्रकारचे संकट आले नाही. विसाव्या वर्षी त्याचा रीतसर राज्याभिषेक झाला व त्यानी आपल्या प्रजेला सुखी केले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले—
“राजा! माझ्या मनात एकच शंका आहे. त्या एका तान्हा मुलाकात करण्यासाठी इतका खटाटोप करण्याची गरजच नव्हती. त्या एवढ्याशा मुलाचा गळा दाबून मारून टाकणे देखील राजाच्या भावाला अशक्य नव्हते. पण तो होवा भितरा असेच म्हणावे लागेल. राजा होण्याची एवढी इच्छा असताना तीन तीन पयल करून देखील त्याला तान्हा युवराजांना कोटा दूर करताना येऊ नये, हे खरोखरी आश्चर्यच आहे. पण ही शक्य गोष्ट अशक्य का ठरली? ह्या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून नुं दिले नाहीस तर जुळा परिणाम माहीतच आहे! तुझ्या डोक्याची

शंका छकले होऊन तुझ्याच पायांवर आदळलीक !”

विश्वामर्क म्हणाला “मुलाचे शैशव हेच त्याच्या रक्षणास मूळ कारण झाले. समुद्राच्या काटेने किंवा पुरांत मोठमोठा झाडे कोळमडून पडताना, पण शक्य किंवा शेवट पाह्या अंगाला अतिक्रान्ति घेऊ लागत नाही, ते नुं पाहिलेच आहेस. रक्षाच्या बाका खाली दगड आणि गोटे फुटून चूप होऊन जातात. धर्ण मानीला काही त्रास होतो का? युवराज लहान होता म्हणूनच शींचला कसे मला वाटते तो मोठा असताना तर कधी वांचला नसता. व्हाचपण हे ईश्वराचे वरदान आहे.”

जसा प्रकार राजाचे मौन मंसा होताच वेताळ प्रेताघोरावर नाहीसा झाला व पुन्हा झाडाच्या फांदीला जाऊन लोंबकळू लागला. [कलित]

खलीफाचे डोळे उघडले

[२]

अबुल कासिमने दिलेले उपहार घेऊन काही मोलव्याशिवाय बगदादला परत जाणे खलीफाना मुळीच आवडले नाही. त्याच्या मनात शंकाकुशंका वेळं लागल्या हा तरुण कोण बरे असेल? आपल्या पाहुण्यांना इतके उपहार देण्याची शक्ती याच्यात कोठून आली असावी? असा विचार करून कासिमने दिलेले सर्व उपहार बरोबर घेऊन खलीफा कासिमच्या घरी गेला.

ता कासिमला म्हणाला “तुम्ही पाठविलेले उपहार एकत्रितून एक मूल्यवान असेच आहेत. मी त्यामधून आपला अत्यंत आभारी आहे. परंतु इतके मूल्यवान उपहार मेण्याची इच्छा नाही मला. तुमचे औदार्य व बरोबर मी ते घेऊन जाणे हे माझे जहाणपण आनिश्चय खरोखरच वाखाणण्यासारखे आहे.”

ते एकल कासिमला थोडे वाईट वाटले. त्याने विचारले “हुजूर! माझ्या हातून काहीच नुक झाली का? किंवा मी पाठविलेले उपहार आपल्या इमानीला साजरीत असे नव्हते? नाहीतर आपण धर्मशान्तेपासून थंथवर फक्त एवढ्याच कामासाठी परत वारू असे नाही मला वाटत.”

“छे, छे! असे स्वर्थ काही मनांत आणून दुखी होऊ नका. इतका उत्तम अतिथिसत्कार करणाऱ्यांचा मी अपमान करीन असे का वाटते तुम्हाला? पण मी विचार केला, इतक्या मूल्यवान वस्तू तुम्ही औदार्याने दिल्या हे तुमचे थोर पण. त्या बरोबर मी ते घेऊन जाणे हे माझे जहाणपण होणार नाही.” खलीफा म्हणाले

कासिम नम्र गे म्हणाला. "हत्का संकोच भनाव बाळगून तुम्ही येथवर आलात या बद्दल मी आपला आमागील आहे. परंतु या वस्तु दिव्याने मी गरीब का होणार आहे व वतिथिसरकार करणे हा माझा धर्म आहे व देवाच्या कृपेने माझ्याकडे हत्का वन आहे का आपल्या सारखे तोंड पाहणे आहे तशी मला आकुप्यभार पुरेल हत्का वैन देवाने मला दिले आहे. माझे जीवनचरित्र आपण ऐकिले तर माझ्या म्हणण्याची बाब पडेळ." असे सोंगून कासिमने आपले आत्मचरित्र वर्णन करून समावधसि सुरवात केली.

चांद्रोबा

कायरो शहरात अन्तुल अजीज नावाचा एक जन्हेरी रहात असे. कित्येक पिढ्या त्याच्या पूर्वजानी जन्हेयाचा पेशा करून अछोट संपत्ती मिळविली. त्यामुळे मुळातानाची त्याच्यावर बकट्टि असे. म्हणून अन्तुल अजीज त्याला कायरो नगर सोडावे लागले. तो वसण्याला पळून गेला. तेथे एका धीमत व्यापऱ्याच्या मुलीशी त्याचे लग्न झाले. त्यांना एकच एक मुळ्या होता त्याचे नांव अबु अक कासिम.

कासिम वयाने फार लहान असताच त्याचे आईवडील वारले. त्याला कुत्र्यानी जपा बळून ठेवलेली सर्व संपत्ती मिळाली. परंतु असामान्यतेने तो सर्व वन बालवून घसला आणि बोन बर्षांच्या आत त्याला दारिद्र्यात आणुष्य कंठावे लागले. परंतु वसण्याला ते लज्जास्पद आवुष्य घाळवणे त्याला कठीण वाटू लागले. म्हणून त्याने बसरा शहर सोडले फिंत फिंत तो पुन्हा आपल्या पूर्वजांचे गांव कायरो येथे येऊन पोचला. वया गांधी त्याच्या दाढ्याडिळांनी श्रीमंतीत दिवस काढले होते त्याच गावां काहीत दिवस करवणे त्याच्या जिव्यावर काळे पण कायरा काय! दुसरा उपायच नव्हता.

एके दिवशी आपल्या गरीबीबद्दल स्वतःलाच दोषी ठरवून आत्महत्येच्या विचाराने तो नील नदीच्या काठी गेला. तेथे नदी काठी बांधलेल्या सुकतनाच्या महालात एका सिडकातून त्याला एक चंद्रमुखी तरुणी दिसली. सोपाची दृष्टाष्ट अगदी अनानक झाली. झालेने म्हणा किंवा कोणी पाहीक म्हणून म्हणा, ही तरुणी लगेच बहचा-आद झाली.

कासिमने तिला पाहिल्यावर आत्म-हत्तेचा विचार सोडून दिला. पुन्हा ती येईल या आशेने तो बराच वेळ नदीकाठी वाट पहात उभा राहिला. परंतु ती तरुणी पुन्हा बाहेर आली नाही. दोवटी हलाश होऊन तो बरतला आणि एका यर्मशालेत राहू लागला.

दुसऱ्या दिवशी तो पुन्हा सिडकीकडे दक लावून पहात नदी काठी उभा राहिला. बराच वेळ उभा राहिला तरी त्याला ते चंद्रमुखी दिसले नाही. परंतु पडवाआद उगी राहून कोणी तरी तरुणी पहात असावी असा भास मात्र अवश्य झाला.

कासिम तिसऱ्या दिवशी पुन्हा त्याच येथी व त्याच जागी आऊन उभा राहिला.

त्या दिवशीं मात्र त्या तरुणीने परदा बाजूला साकारून एखाद्या ठोळे मळून राहिले व कासिमने देखील तिला पाहिले

कासिमला राहबले नाही. तो म्हणाला “हे सुंदरी, मी आत्महत्येचा विचार करून या नीळ नदीकाठीं आलो. पण जेव्हा मी तुझे चंद्रमुख दालवून मला जीवदान दिले. तुझ्या दर्शनाने कुठही माझे माग पाळण्याऐवजी मला वाढू लागले आहे.”

परंतु ते ऐकून ती तरुणी बापरण्या साक्षी दिवली. कासिमने देखील तेथून पाय काढण्याचा विचार केला. तिने

सिवकी माहेर गेलेून हळूच मध्मेतीलच्या पेटी येण्यास सांगितले.

कासिम त्या दिवशीं स्वाभ्याजवक होते त्या कपड्यातील उत्तम कपडे काढून ते बाहेर मध्मेतीलच्या पेटी राजमहालाच्या सिवकी खात्री जाऊन उभा राहिला. समोर दोरीची दिदी कोनकळत असलेली पाहून त्याला आश्चर्याचा झटका पडला. त्याने मागचा पुढचा काही एक विचार केला नाही आणि सिवकी बघून वर सिवकीतून महाकांत मिरवला, सोबित काळास होता. त्या सोबती जवळच्या सोबित एक दिवा ज्वलित पडत होता. त्याच सोबित त्याची ती प्रेमिका वार वहात उभी होती

दोघे पत्करांना घेऊनी, दोघांना व टले की दोघांची ओळख फार जुनी असली. कासिमने आपला जीवन वृत्त सांगितल्यावर ती म्हणाली “माझे माग इतकी. सुकताना मी माझ्या माझ्या इच्छेबिंदूकडे बघेले आहे. मला हे आपुण नकोसे वाटू लागले आहे.

दोघांचे मते दोघे जाऊ असता एक एक इराज्यावर आप ऐकून इतकी म्हणाली—“कोपीतरी आपल्याला पाहिले

असाचें व आपल्याला घराण्याचा विचार केला असावा.”

हवीवाच्या हातबालीवर सुकतानाची सतत नजर असे. त्याने आपल्या श्रियायांना तिच्या महालात राठवून कासिमला एका खिडकीतून व हवीवाला दुसऱ्या खिडकीतून नज्दीत दडकून दिले. नवीत पडताना दोघांनी परस्परांत पाहिले

कासिम पोहण्यास पराईत होता. त्याने बुक्या मारून त्या रस्त्याला सोपून काढण्याचा पुष्कळ प्रयत्न करून पाहिला. पण त्याला नव मिळाले नाही. आतां जगाण्यांत तरी

चाकोबा

काय अर्थ आहे असा विचार त्याच्या मनांत एकदां आला. पण समजा हवीवा जिवंत असली तर ती आपल्या मेढीसाठी काळजावर पडेल. तेव्हा तिला सोपून काढण्यासाठी किंवा तिला निराश होऊ न देण्यासाठी तरी जिवंत राहावे पाहिजे

त्याने कावरी शहर सोडले आणि भगदादला आला. त्याच्याजवळ फक्त एक खीनार होता. त्याने मिठाई, घुका मेवा व अत्तर विक्त वेळून फेरीवाण्याचा धडा सुरू केला. त्याला थोडे गाणे म्हणता येत होते. देवाने त्याला गोड गाळा पण दिला होता.

म्हणून त्याला धर्मात कायदा मिळे लागला. एकदां तो फेरी करीत बाजारांतून जाल असतां भगदादला सर्वांत पोछ्या व्यापाऱ्याने त्याला बोलाविले. तो फार म्हातारा होता. त्याने कासिमकडून काही सुगंधी इत्ये विकत घेतली व त्याला प्रेमाने जवळ बोलावून त्याचा जीवन वृत्तांत ऐकून घेतला. हो म्हणाला—“तू आतां अजकुल अजीमून

श्रीमंत मनुष्याचा झुलमा होणार आहेस जगांतला सर्वांत मोठा श्रीमंत म्हणून तुम्ही कीर्ति जगांत पसरेल. मला मूळ बाळ नाही, मी तुलाच आपला दत्तक मुलगा

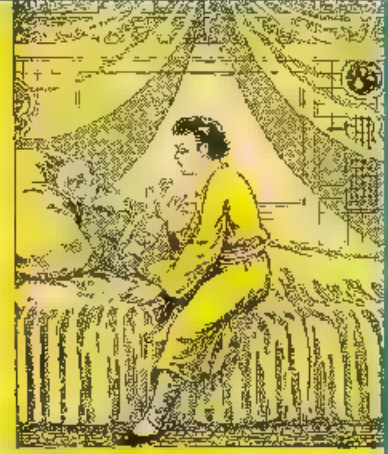
मानून तुला आपला थारस करून घेत आहे.”

असें मागून म्हातारा कासिमचा हात वरून आपल्या चरी निघाला म्हणाला—“आपण ज्या घराण्याला जाऊ ! तेच माझे खरे गांव”

वसत्याला दोघे सुखाने राहें लागले. पुढे काही दिवसांनी म्हातारा अजारी पडला. त्या आजारातून बाचणें असक्य आहे हें ओळखून म्हाताऱ्याने कासिमला जवळ बोलावून त्याला कामाचा स्थाप किती आहे हें नीट समजावून सांगितले आणि म्हणाला—

“बाळ, गेले एक वर्ष मला तुझ्यामुळे पुन प्रेमाचे सुख मिळाले. माझ्याकडे जे वन आहे ते एकवती राजाकडे देखील मिळणें अशक्य आहे. या सर्वांचा तूच मालक आहेस. ही संपत्ती वहावीस पिढ्यांची आहे. माझ्या पणजोनांचें आजोबांना, माझ्या वडिलांना व बडिलांना मला आमची अलाट संपत्ती फोडें ठरली आहे हें दाखविलें. मरणापूर्वी मी तुला ती दाखवणार आहे.”

नंतर म्हाताऱ्याने एका तळघराचा दरावाला ठबडला व कासिमला जात येऊन घेला. तू किती खर्च केलास तरी ही संपत्ति तुलाच काय, तर तुझ्या मातवांना व वंशवंतांता पुरेल इतकी आहे.”

त्यानंतर दोन दिवसांनी म्हाताऱ्याने होळे मिटले. कासिमने आपल्या या मेमळ बापाची अन्वेष्टी किंवा थारामदानें केली.

फेरीवाला कासिम पुन्हां एक गर्भ श्रीमंत व्यापारी झाला. हा सर्व व म्हाचा फेर होता कासिमचै नशीब उदवास आलेलें पाहून कित्येक लोकांना ईप्सां धाहें लागली. अधिकारी वर्गाची कटक नजर त्याच्यावर राहूं लागली. परंतु कासिमने औदार्य पाहून त्यांना पाचार प्यावी लागली. कासिमने राज्याच्या सर्व अधिकाऱ्यांना वधांसने धावून दिलीं मग त्यांच्याशीं वैर कोण करणार !

ते सर्व ऐकल्यावर खलीफाच्या तोंडाच्या पाणी सुटले. तो म्हणाला "हे सर्व वर्णन ऐकल्यावर एकदां तुमची ती अलोट संपत्ती स्वताच्या डोंऱ्यांनी पाहण्याची इच्छा मला झाली आहे. समुद्रातले पाणी किती काढले तरी समुद्र आहे तेवढाच राहतो असे हे तुमचे धन आहे. तुम्ही मला ते दाखविले तर स्वाविषयी एक चकार शक्य देखील मी कोणालाच बोलणार नाही, या गोष्टीचे मी आपणांस बचन देतो."

"खरे बोलण्याचे म्हणजे मी आपल्याला नकारच दिला असता. पण आपल्या पाहु

ण्याला असंतुष्ट करून परत पाठविणे मला पसंत नाही. म्हणून मी आपल्या डोंऱ्यांना पट्टी बांधून त्या जागी आपणांस घेऊन जाईन. आपणांस एवढा कष्ट देत आहे. पण आपण क्षमा करावे, असे मी म्हणू शकत नाही."

खलीफाने मान्य केल्यावर कासिमने त्याच्या डोंऱ्यांना पट्टी बांधली त्याला हात धरून खजिन्यात घेऊन गेला. चिंचोळ्या गल्लीतून तळवरात बसून चालून गेल्यावर खजिन्यात पोचताच कासिमने डोक्यावरची पट्टी काढून टाकली. खलीफाने डोळे भरून कासिमचे वैभव पाहिले. त्याचे डोळेच विडून गेले. इतके घन एका माणसासच! चक्रवर्ती व प्रथम खलीफा मला देखील जे लाभले नाही ते कासिमच्या या मांडारात आहे. मिती सूर्यकान्त मण्याच्या होत्या. अमीन पांढरी होती. झळरी मोठ्यांच्या होत्या. हिच्याच्या एका चिंचोळ्या कुंडात सोन्याच्या मोहरा भरल्या होत्या. दुसऱ्या एका सोन्याच्या कुंडात तारुणांच्या राशी पडल्या होत्या. ते सर्व हृदय खरोखरच अपूर्व असेच होते.

कासिम खलिफाला म्हणाला-माझ्या पूर्वजांनी हे धन सर्व करून टाकण्याचा किती

प्रयत्न करून पाहिला. पण ते कधी हाण्या ऐवजी वाढतच गेले. कारण मला दत्तक घेणाऱ्या माझ्या मापत्या इ त्यांच्या वाढ वटिकांचा व्यापार तसाच चालूच होता."

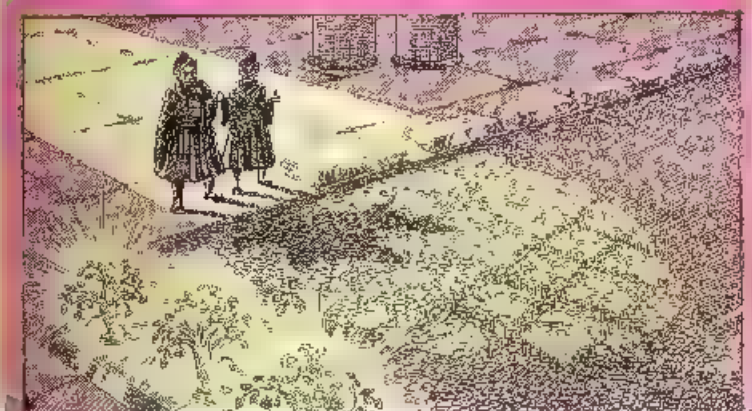
त्यानंतर कासिम खलीफाला आपली एका दालनात बोलवून घेऊन गेला. तेथे हिच्या मोठ्यांच्या राशी पडल्या होत्या. उजवारा मोर असलेली अनेक झाडे ठेवलेली होती. त्यातलेच एक झाड त्याने खलीफाला उपहार म्हणून दिले होते.

कासिमने अशा प्रकारची अनेक दालने खलिफाला दाखविली. पुन्हा डोक्यांना पट्टी

बांधून तो खलिफाला तळवरातून बाहेर घेऊन आला

बाहेर आल्यावर खलीफाने कासिमला विचारले "मला वाटते, तुमच्याकडे देशा-देशाच्या दाने असणार!"

"दासी आहेत, पण माझ्या जीवनाशी त्याचा संबंध नाही कील नवीत मावी पेमिका बुझाळी. तिचे सौंदर्य कोणाच्या कामगार? तिच्या दर्शनासाठी मी जियेन आहे. देवाची कृपा असेल तर दर्शन घडेल." बोलत असता त्याचे डोळे हळडून गेले.

खलीफाने ते शोधवून त्याला सांगवना देत म्हणले-“अर्घी घ्या, जे तुला पास आहे त्याने शांवन टाकावयाची बसतात.”

खलीफाने कासिमचा निरोप घेतला आणि बगदादला परत आला, परंतु आल्या बर त्याने खास दरबार बोटाविना आणि गाफरला कैदेतून सोडवून आणून त्याचा दरबारांत सत्कार केला. त्याने जे काही प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहिले ते गाफरला सांगून खलीफा म्हणाला-“मी त्या तरुणाच्या उपकारांची फेड कशी करू शकेन हे माझे मलाच माहीत नाही.”

“त्याला बसण्याचा राजा कां नाही करून टाकीत ?” गाफरने विचारले.

“तु स्वतः जाऊन त्याला सन्मानपूर्वक येथे बोलावून ये देऊन मी त्याचा सत्कार स्वतः करणार आहे.” खलीफा म्हणाला. गाफर खलीफाच्या आज्ञेप्रमाणे कासिमला

स्वतः स्वागत करण्यास हजर होते. त्यांनी त्याला स्वतःच्या मुलाप्रमाणे मानून त्याच्या आदरातिथ्याची व्यवस्था केली. खलीफाने इतक्या आदराने त्या पूर्वी कधी कोणाचे स्वागत करण्याचे काणी एकले नव्हते.

कासिमच्या स्वागतासाठी एक खास नृत्य ठेवण्यात आले होते. त्या नर्तिकाला पाहताच कासिम जोरठळा “हवीबा !” आणि मूर्च्छित होऊन पडला.

हवीबाला नील नदीत एका कोळ्याने वाचविले व तिला सुखाने म्हणून एका सरदाराच्या हाती विकले. त्याने तिला खलीफाकडे नजरपयाबरोबर पाठवून दिले.

जसा तऱ्हेने जगदी अनपेक्षित रीतीने कासिम व हवीबा याची भेट झाली. कासिमने तिच्याशी लग्न केले. दोघांचे पुढील आयुष्य सुखासमाधानाचे गेले.

फळांची करंडी

आजने एकदा पाटलाकडे जाऊन विनंती केली की या रातवामनोर मी हात टेकले. जे काम घाबे ते बिघडवून ठेवतो. कोणी कामाला ठेवायला तयार नाही. असादी निरुपयोगी मुलगा आहे

पाटील म्हणाले ‘आज दे व्हातारे ! पणजे स्थाने नशीब ज्याच्या त्याच्या बरोबर. त्याला माझ्याकडे दे पाहून चार दिवस मी त्याला सर्व काम छान शिकवून तुझ्याकडे परत पाठवतो, बघ !’

म्हत्तारीने भीमूला पाटलांच्या भरी घाडले. जातांना बजावून सांगितले, पाटील सांगतील तसे कर. पण भीमूच्या नशिवात कोणाच्या वाडवून गोड शब्द ऐकून बेण्याचे छिद्दिनेलेच नव्हते. त्याने मन लावून काम केले तरी त्याचे काहीतरी चुके व त्याला पाटलांच्या शिष्या सार्या लागत. त्याला

देवाने अकलब कमी दिली होती, त्याला आता तो काय करणार ?

एकदा पाटलांनी भीमूला नदी पली कडच्या एका कुळाकडे जाऊन बायला सांगितले. म्हणाले-“जा आणि ही विट्टी त्याला दे !”

भीमू विट्टी घेवून धोडिवाकडे निघाला. धोडिवाने जिद्दी बाबत उत्तर मिटून दिले आणि एका करंडीत शिताफळे वाडून दिली. म्हणाला “यात पंचवीस शिताफळे आहेत. ही उद्या सफाळच्या आत पिकतील. पिकल्याबरोबर खाऊन राकली पाहिजेत नाहीतर फुकट जातील.” भीमूने मुडी हलवून सर्व समजल्यासारखे दाखविले व निघाला.

नदीकाठी येऊन पाहतो तो नदीला पूर. काठावर बसून राहला. दजाळेपर्यंत पाणी ओसरले नाही. सकाळी नदी पार

करून आला. तेव्हात त्याला बाँडिंगाने सांगितलेली गोष्ट आठवली. त्याने करंडी उचवून पाहिली. सर्व जिताफळे छान पिकली होती. बाँडिंगाने पिकल्याबरोबर खाऊन टाकायला सांगितली होती. म्हणून त्याने सर्व शिवाफळे नदीकाठी वसून फसव केली.

घरी पोचल्यावर पाटलांनी विचारलें-
“कायरे, बाँडिंगा भेटला का? काय म्हणाला?”

“भेटला पाटील! ही पहा चिड्डी दिली आहे त्याने. आणि ही करंडी पण आपल्याला घायला सांगितले आहे” भीम म्हणाला

“अरे पण ही करंडी तर रिकामी दिसते!” पाटलांनी आश्चर्याने विचारले.

“करंडी भरलेलीच होती. त्यात पचवीस शिताफले होती. सकाळी पिकल्याबरोबर

खाऊन टाकायला बाँडिंगाने सांगितले होते.” भीम म्हणाला.

पाटलांना भीमाचा इतका राग आला की त्यांनी रागाच्या भरात त्याला बेनुम चोष दिला आणि “चारता हो घरी!” असे सांगून हाकटून लावले.

भीमला आपली चूक कळली नाही. पण त्याच्या आजोला भीमू येत असलेला पाहूनच त्याने कांहीतरी पराक्रम करून दाखविला असेल असे वाटले. म्हणाली-
“तुला कधी अकळ येणार देव जाणें!”

“आजी, मला कधीच अकळ येणार नाही का?” भीमूने विचारले.

“येईल, पण या जन्मी नाही. पुढल्या जन्मी येईल.” म्हणारी म्हणाली

“पुढला जन्म घेऊन येईल आजी!” भीमूने विचारले.

“मेढ्यावर, मेढ्या!” आजी म्हणाली.

मांजरगांवची राजकन्या

एका रानात एक लाकुडफोल्या रहात असे.

रानातच एका जागी एक झोपडी बांधून त्यात तो रहात असे. त्याच्या कुठ्यांत तो, त्याची बायको, एक मुलगा व एक मुलगी अशी चार माणसे होती. त्यांच्याकडे एक गाय व एक मांजरपण होते. लाकुडफोल्या व त्याची बायको दोघांचे यत्नाकरी कांहीं तरी कारपावरून मांडण होई.

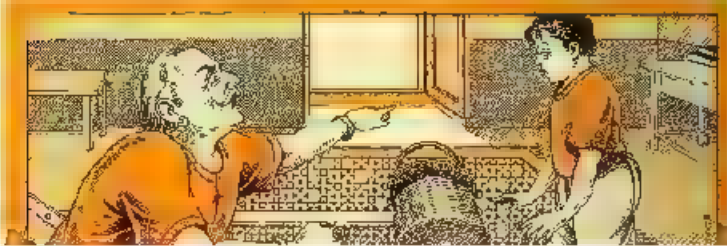
एके दिवशीं दोघांचे मांडण झाले. बायको पली वेऊत नवऱ्यावर पांवली. बिबारी मुले बायकून एका बाजूला उभी होती. “एक क्षणभर देखील मी या घरात राहायला तयार नाही.” असे सांगून तिने पत्नी घिरकावून फेंकून दिली आणि फाळोऱ्यांत कोठे तरी निघून गेली. लाकुडफोल्या तिच्या पाठोपाठ वांचत निघाला.

मध्य रात्र कोटली तरी आईवडील आली नाहीत. मुले झुलक्या घेत बसून होती. सकाळी बाऊ म्हणाला “आतां काय परत येतात? वा पुढे मी या घरांत नाही राहणार घरातलीं नांदीं कुडीं आपण दोघ बांदून घेऊ. आतां नाही मी कोणाची वाट पहात बसत.”

“अरे, आहे काय आपल्या घरांत? नाही म्हणायला एक माग व मांजर माज आहे” बहीण म्हणाली.

“टीक, बाय मी घेतों. तू मांजर घे.” बाऊ म्हणाला.

बहीण म्हणणार होती की, मी मांजर घेऊन काय करू. पण माटी उडवाळणाने तिच्या पायाजवळ येऊन अंग वासू लागली. तिने येमने मांजराला उचवून घेतले व म्हणाली “आतां तुला वाटेक तें का मी काय बोलं?”

भावांनं गाईला सोडलें आणि अशा बाहेर पडला. नहीण सावाकडे पहात जागाच्या लागीं ज्यो राहलीं. काय करावें तिला सुवेना. पण तेवळ्यांत तिला झोपडींत कोणीतरी बोळल्याचा आवाज ऐकूं आला "चल, आपण देखील जाऊ या !"

बहिणीनं मार्गें वळून पाहिलें तेव्हां तिला सांजराच्या जागीं एक तिच्याच बयाची दुसरी एक मुली दिसली. "काय तू ? इकडे कशी आलीस ?" "वेजे, मी तुम्ही भाटी ! मला तूं वाळविलें बाहींस नाटतें ? असें म्हणत त्या मुलीनं आपली

आत्मकथा आरंभ केली. म्हणाली "मी एका मांजिकाची मुलगी होतें. माझे वडील रावांत रहात असत. ते मंत्राकीर्ण आपल्या सर्व शरजा भाववून घेत. परंतु त्यांना फार लवकर मरण आलें. माझे त्या वेळीं फक्त पांच वर्षांचें होतें. त्यांनीं मला त्यापूर्वीच कामरूप विया शिकविली. म्हणजे मला इष्टरूप मिळविण्याची शक्ति प्राप्त झाली. त्यामुळें मी वाटेक तिकडे हिंडूं फिरूं लागलें व कोठें काय घडत आहे हें मला कळूं लागलें. मी आपल्या वडिलांवरोंबर आत्म राहात नसे. वडील बारल्यावर मला वाटेक तिकडे व वाटेक तेव्हां हिंडण्या फिरण्याची सुवा मिळाली. मी लाकुडकोट्याकडे, म्हणजे जुझ्या घरीं भाडी होऊन रहात असलें तरी मी बाहेर आपल्या स्वतःच्या रूपानें जाऊन फिरून येत असें."

तें सर्व ऐकून लाकुडकोट्याच्या मुलीला आश्चर्यच वाटलें. म्हणाली "बरे झालें बाई मी गाईसाठीं इष्ट नाहीं धरला. जातों मला कांथाची भीति नाही. तुझ्या पाठांपाठ देखील तिकडे मी यायला तयार आहे."

"असा या झोपडींत काय आहे ? माझ्या सांगण्याप्रमाणें तूं बागलीस तर तुला मी

तुला या राजा पळवून देईन नंतर तूं व मी झुलानें राहूं." मांजिकाची मुलगी म्हणाली. तिनें पुन्हां भाटीचें रूप घेतलें व रावांत वाळूं लागली. तिच्या पाठांपाठ लाकुड-कोट्याची मुलगी जाकें लागली.

दोघीं बरान वेळ चालल्यावर राजाच्या हुसऱ्या टोंकाका पोचल्या. त्यांना दूर एक किला विसला. तेव्हां मांजिकाची मुलगी लाकुडकोट्याच्या मुलीला म्हणाली—"हें यथ, तूं केस पिजालून या शेजारच्या आचाच्या पोकडींत लपून बस. मी विल्ल्यांत जातें व राजाका सांगतें कीं

तूं एक राजकन्या आहेस. तूं व तुझे नोकचाकर सर्वाना लहून चोर पळून गेले. तूं निसटून पळून आली आहेस व नेथें लपून नसली आहेस. राजाचे शिपाई येतील व तुला बोलावून वेळम जातील. तूं देखील राजकन्येसारखीच बाग व थोळ. कोणी विचारलें कीं, तूं कोणत्या गांवाची राजकन्या तर सांग कीं सांजरा गांवाची राजकन्या !"

"राजकन्या कशा बोलतात व कशा बागतात हें मला नाहीं बाई माहीत. तेथें अतःपुरातील नायकांना संगलें फळलें तर त्या

मध्याभ्युदय काळीक." लाकुडफोल्याची मुलगी म्हणाली.

"मी बुड्याबरोबरच तर आहे. मादीच्या, हासीच्या किंवा आणसी काही रूपाने राहिलच की नाही. तुझ्या हातून काही चूक झालीच तर मी संभाळून घेऊन तुला त्यांना काही चूक झालीच तर सांग, आमच्या मांजरांवांच्या राजघराण्यांत असेच करतात." मांजरांच्या मुलीने सज्जा दिला.

नंतर ती हत्तीचे रूप घेऊन रानांत हिंळू लागली. तिने शाई उघडून टाकली असा धुमाकूळ माजविला की आकाशांत गुळीचे रसे वाटवून दिली. मांजराची मुलगी ती

Fullscreen

127

48 / 50

खोट टाकून घेतले. तिने लाकुडफोल्याच्या मुलीच्या बंगाकडून कपडे काढून टाकले. तिचे सर्व बंग गुळीने भासून निघाले. त्यानंतर मांजराची मुलगी घारीचे रूप घेऊन किल्ल्यात उतरून गेली.

राजाचे शिपाई मांजराच्या मुलीला राजाकडे घेऊन गेले आणि म्हणाले - "ही बाई म्हणते आहे की ही कोणत्या तरी राजकन्येची दामी आहे. ती म्हणते की राजकन्येला या तिच्या नोकरांचाकरिता चोरांनी लुटले. राजकन्या किल्ल्याबाहेर एका झाडाच्या शेपटीत लपून बसली आहे.

राजाने तैनातींना बोलावून आज्ञा केली की मुकरांनाबरोबर दुप्पटी आ. राजकन्येला शोमतीक सशस्त्र वस्त्रे घेऊन जा ही दामी सुद्धा बरोबर राहिल.

युवराज राजाच्या आज्ञेप्रमाणे राजकन्येसाठी वस्त्रे घेऊन मांजराच्या मुलीबरोबर किल्ल्याबाहेर गेला. मांजराच्या मुलीने झाड बुडपाची शालेली नासाडी दाखवून युवराजाला पटवून दिले की राजकन्या केवळ मोठ्या संकटांतून वाचून आली आहे.

युवराजाने तिच्या हाती राजकन्येसाठी रसे वाटवून दिली. मांजराची मुलगी ती

बसले. मांजराची मुलगी नम्रवून बाहेर येऊन आली तिचे रूपकावण पाहून युवराज प्रथम वर्धनीच तिच्यावर भाळून पेलला. तशी ती सुश्रव होती. कपडांच्या सान्नीक अर्वा वस्त्रे नेसल्यावर तिचे रूप जास्तच खूबसूरत दिसू लागले. युवराज विचार करून लागला, बाबांना मान्य केले तर आपण हिच्याशीच लग्न करणार त्याने तिच्या एका पांढऱ्यात बसायला सांगितले. पांढऱ्यात सरळ अंतःपुरांत गेली तिचे रूप कावण्य पाहून ती राजकन्या नसून असा संशय कोणालाच आला नाही. स्वतः राणीने घेऊन त्या संकटांतून युवका साठ्यावढे देवाचे आभार मानले. नंतर राणीने तिला विचारले - "बाळ! तू कोणत्या गावची? कोठे जात होतीस? एकदम चोरांची टोली कशी आली सर्व सांग" राणीचे ते प्रश्न ऐकून लाकुडफोल्याची मुलगी थरथर कापू लागली. ती शोथने जातून मटकन त्याली बसली. तेव्हा मांजराची मुलगी पुढे येऊन म्हणाली - "राणी सरकार! झाले त्याची वाटवण देखील आमच्या मालकीनीला सहन होत नाही तेव्हा तसे काही विचार करू नका! आम्ही मांजरांकडे, पाही मालकीनीला

गावची राजकन्या आहे. बापाची एकुलती एक मुलगी! म्हणून गादीवर त्याचाच हक आहे. त्याने आईवडील वागले. त्याच्या नात्यातले असे कोणीच या जगात राहिले नाही. तुम्हीच आता नातेवाईक."

राणीने लाकुडफोल्याच्या मुलीच्या अंगावर दागिने घातले. तिच्यासाठी व तिच्या दासीसाठी म्हणजे मांजराच्या मुलीसाठी एका स्वतंत्र महाराष्ट्रात राहण्याची व्यवस्था करण्यांत आली. राजकन्या महाशय होऊन कधी देखील आली नाही. युवराज काहीना काही तरी कावण काढून राजकन्येच्या

भेटीला येत असे. लाकुडफोड्याची मुलगी आपल्या मैत्रिणीच्या सांगण्याप्रमाणे बागे, एखाद्या गोष्टीबद्दल राणीला आश्चर्य करवले तर ती म्हणजे की, जगमच्या जागरणाबद्दल असेच करतात.

ती राजकन्याच आहे की आपली कोणी हे पाहण्यासाठी राजा व राणीने युक्ति करायलाच ठरविले, कारण युवराज ने मज तिच्यावर बसण्याचे स्थाना वाचवून आले होते. अज होण्यापूर्वी मनाची खात्री करून घेणे बरे. नंतर प्रकाश करणारा काय अर्थ आहे ?

Fullscreen

127

50 / 80

मांत्रिकाची मुलगी कधी माझीच काय घेऊन सर कधी दांस कर कधी देऊन हाऊन त्यांच्या बाजूबाजूस राही व त्यांचे वेत पदिक्यानेच ओळखून आपल्या मैत्रिणीला छान पडवून ठेवी. म्हणून लाकुड फोड्याची मुलगी सर्व तऱ्हेच्या परीक्षेतून पार झाली. तिच्या तिच्या मैत्रिणीने ज्या आत्मन्यावर बसविले होते त्या योग्य ती आहे हे तिने सर्वांना पटवून दिले. राजघराण्याला न साजेने पकाय ती खात नसे. राजघराण्याला न साजणाची वस्त्रे ती नेसत नसे. एकदां राणीने मादीच्या खांदी एक काडी टाकली व तिला दुसऱ्या दिवशी विचारले. "कधी काय शोध लागली होती ?"

लाकुडफोड्याची मुलगी म्हणाली. "राज भर डोळा लागला असले तर शपथ ! वा कुशीवरून त्या कुशीवर सारली कोळत होते. चाकु किंवा सुती वाचल्यासारखे वाटत होते."

राजा व राणी दोघांचे लमाचार झाले कसली देखील जका उरली नाही. युवराजाचे तिच्याशी लग्न होणार हे निश्चिन झाले. राजाने मुद्दाम ठरविला रीतीप्रमाणे लग्न वधूच्या घरी व्हायला आदिवे. युवराज

मांत्रिका

नवरदवाची तयारी करून वधूच्या गावा जायला तयार झाला.

हतया रुचकर येववर मजक येईल या गोष्टीची करून लाकुडफोड्याच्या मुलीला नव्हती. मांत्रिकाच्या मुलीला देखील नव्हती लाकुड फोड्याची मुलगी आपल्या मैत्रिणीवर रागावली. म्हणाली "तूच मला नाही नाही तें पडवून आतां मला कोठे विहिरीत कां तळावात दळणार आहेस." असे सांगून ती रडू लागली.

"जग मी आहे ना ! तू क्वाळा भितेस ! खरे जवळ्या करते वध. तू काही काळची करू नकोस. क्वाळा असून एक आठवळा आहे या अवधीत मी तुझ्या करितां एक राज्य व एक किल्ला तयार करून येते, वध." असे सांगून मांत्रिकाची मुलगी घाटीचे रूप धरून राजा किल्ल्या बाहेर उडून गेली. तेथून दहा कोस अंतरावर एका होंगराळ प्रदेशांत एका जुन्या पत्थका किल्ल्यांत गेली. त्या किल्ल्यांत एक राक्षसीण रहात असे. ती सूर्यप्रकाशांत कधी बाहेर येत नसे. सर्व-प्रकाशाची तिला नेहमी मीति वाटे. परंतु फाळोळांत तिच्या अंगात सहस्र हचांचे

बल येई. हत्तीला उचळत आकाशांत चेंडू सारखी ती फेंकून येई. ती काळोख पडल्यावर किल्ल्याच्या बाहेर येई. रानटी जनावरे व भापदे जीं भेटत तीं खाऊन आपला उदरनिर्वाह चालवी. उवाहण्यापूर्वी आपल्या किल्ल्यांत बसत येई. दिवसभर ती एका तळघरांत पडून असे.

मांत्रिकाची मुलगी घेव पाळून किल्ल्या-कदां त्या किल्ल्यांत गेली होती. तिला किल्ल्यांतला कानाकोपरा छान माहीत होता. तिने त्या राक्षसीणीला माहित होतें. तिच्या हातचाळीविषयी तिला वांगली माहिती होती.

म्हणून ती मध्यरात्रीच्या वेळी किल्ल्यांत गेली आणि किल्ल्याचे फाटक आंतून बंद करून बंद काडी लावून घेतली.

उज्याडम्यापूर्वी नित्य नियमाप्रमाणे राख-सीण परत जाली पण दरवाजा बंद पाहून तिला आश्चर्य वाटले व रागपण आला. तिने धबे मारले, खूप ओरडली की आंत कोण आहे? कोणी दरवाजा बंद केला. आंतून मांत्रिकाची मुलगी योगच्या आवाजांत म्हणाली—“मला नाही ओळखलेस वाटते? मी आहे रुद्रा!” उचर ऐकून राक्षसिणीला ज्वलंत राग आला. “कोण? रुद्रा! आपलें वंशट सुरू केलें.

तुशी हत्ती इतकी हिंमत? तू माझ्या घरात झिरून मलाच बाहेर ठेवतेस काय? याच तुशी खोड मोडते. दरवाजा उघड पहिर्याने!”

“तू मध्य रात्री म्हणजे ऐक. कबूल केलेस तर उघडीन दरवाजा!” मांत्रिकाची मुलगी म्हणाली—

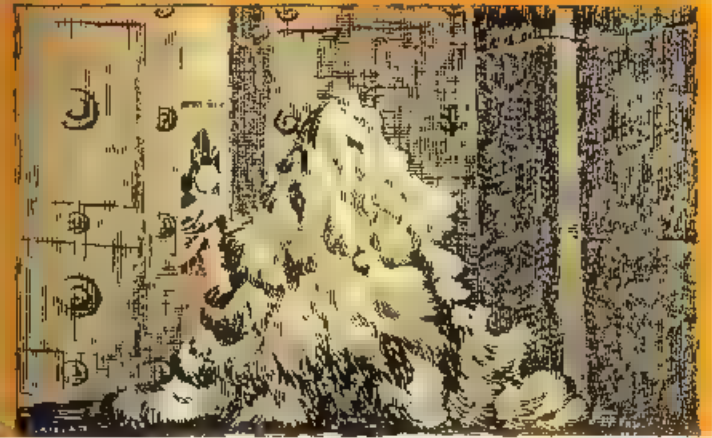
“मी पूर्वी हरमरा होते. पुढे मला पाण्यांत ठेकण्यांत आले. मी कुगले. मग मला पाण्यातून बाहेर काढण्यांत आले. एक फडकें घेऊन मग....” मांत्रिकाच्या मुलीने आपलें वंशट सुरू केलें.

सूर्यास्त होण्यापूर्वी तिला किल्ल्यांत जाऊ घाणे होते. दरवाज्यावर जोर जोराने छत्र मारायला सुरवात केली. पण तो राक्षसी दरवाजा उघडला नाही.

मांत्रिकाची मुलगी खतून योगच्या आवाजांत म्हणाली—“तू माझी मोठ एकली नाहीस तर मी दार मुलीच उघडणार नाही सांगून ठेवतो.” तिने कोष्ट सांगायला सुरवात केली—“मी प्रथम हरमरा होते पुढे मला पाण्यात ठेकण्यांत आले. मी कुगले मग मला पाण्यातून बाहेर काढण्यांत

आले. एक फडकें घेऊन मला खांत ठेकण्यांत आले. त्याच्यावर दडपण म्हणून एक दगड ठेकण्यांत आला. मग मला मोठ वेक लागले.”

“बंदकत तुलें चन्हाट! दरवाजा उघडतेस की नाही?” राक्षसिणीने धमकावणी देत विचारले आणि दरवाजा पुन्हा धबके मारून उघडण्याचा प्रयत्न केला. पण तिचा तो प्रयत्न फुकट गेला. म्हणून तिने गोडी गुळावीने दरवाजा उघडवून घेण्यासाठी म्हटले—“ताई, दरवाजा उघड ना? तू मागशीक तें तुला देईन नव्हे, सोने, चांदी, हिरे-माजकें जें हवें तें.”

मांत्रिकाची घुरगी पुन्हा शांतपणे म्हणाली—“हू हतका वेळ साधण करूया ऐकजी राघव वस्ती असलीस तर माझी गोष्ट संपली देखील असती, गोंष्ट पुरी करीपर्यंत मी वरनावा उघडणार नाही.”

“बरे बार्दे! शांत गोष्ट!” अगदीं विनवण्या करीत राक्षसीण म्हणाली

मांत्रिकाच्या मुलीने पुन्हा गोष्ट सुरू केली. पण ती गोष्ट सूर्योदय होईपर्यंत संपणारी नव्हतीच.

सूर्यादय झाला, सूर्याची किरणे अंगाला लाभतांच राक्षसीणीने सर्व अंग विरवळून जाऊं लागले. अगदीं रक्त विरळली तसे. इहा पांच मिनिटांनीं मांत्रिकाच्या मुलीने दार उडवून पाहिले तेव्हा समोर विलळणाऱ्या वर्णाच्या राक्षशिवाय तिला काही एक दिसले नाही.

मांत्रिकाच्या मुलीचे अर्थ अधिक काम संपले होते. ती बबळशासच्या वस्तीत गेली व लोकांना म्हणाली “किल्यातली राक्षसीण मेळी. आतां सर्व सुखाळ आत जाऊन रहा। या गांवाचे नांव आजपासून मांजरगांव ठेवू या। आपली महाराणी येईल दोन तीन दिवसांत तिच्या लयाला सर्वांनीं यावे. तिच्या लयाची तयारी करण्याची जबाबदारी तुमच्यावर!”

नंतर ती आपल्या मैत्रिणीला जाऊन भेटली आणि घडलेले सर्व वृत्त सांगितले. काकूडफेळ्याच्या मुलीच्या जिवात जीव आला. ती म्हणाली—“आतां माझ्या लयाबरोबर तुझे देखील लया लावून देई.”

मांत्रिकाच्या मुलीने दाक्षविलेख्या मार्गाने वचाढ आले. लक्ष समारंभ थाटाटाटाने पार पडला. सुवराजाच्या बाकल्या भावाला मांत्रिकाच्या मुलीचा विवाह झाला.

सुभाषितांचें दुकान

एका गांवीं एक विचित्र दुकान होतें. त्या दुकानांत सुभाषितांची म्हणजे सल्लांची विक्री होत असे. धर्मपाल गांवाच्या एक विद्वान पोक्त माणूस त्या दुकानाचा मालक होता. त्यानें चिट्ठ्या लिहून ठेवल्या होत्या. प्रत्येक चिट्ठीवर एकेक सल्ला लिहिलेला होता. रोजच्या व्यवहारांत मनुष्याला कांहीं कांहीं, प्रसंगी कोणाचा तरी सल्ला स्थावा लागतो अशा प्रसंगांची एक यादी तयार करून ती पोक्त माणस प्रत्येक प्रसंगाळा अनुसरुन अशा सल्ल्याची एकेक चिट्ठी घेऊन रुपयाळा विकत असे.

एकादां त्या गांवच्या एका श्रीमंत बाण्यानें सीजेथें एपये देऊन तीन सल्ले विकत घेतले. ते सल्ले अनुक्रमे असे होते

१. मवासात निवृत्तांना बावकोला कांहीं एक सांगू नये.

२. मवासांत जेवणाचा प्रसंग आला तर हमरस्वपापासून थोडें दूर जाऊन जेवावें.

३. बाईत पैज मारणे बरें नव्हें.

बाणी घरीं आला. त्यानें त्या सल्ल्यांच्या तबऱ्या खोल्याची परीक्षा करून पहावयाचे ठरविलें. बावकोला सांगितल्याशिवाय त्यानें एकेक हजाराच्या नऊ धेंड्या घेतल्या आणि गाडींत बसून मवासाळा निघाला. कांहीं अंतर चालून रोड्यावर जेवण ची वेळ झाली. रस्त्यापासून दूर थोड्या अंतरावर त्याला एक विहीर दिसली. भयानें विहिरीवर जाऊन फराळ केला आणि पुढें निघाला. थोडें अंतर चालून रोड्यावर त्याला आडकून आले की, मऊ धेंड्याऐवजी कच जाडव धेंड्या गाडींत आहेंत, म्हणून त्यानें परत विहिरीजवळ जाऊन पाहिलें तेव्हां त्याला एक बैली तेथें भिडाली.

बैली वेळत ती गाडीकडे बघला. पण तेव्हात त्याच्या पायांत कांटा मोठला. सुदैवाने ती नेमका त्याच्या पायाच्या गोखराकड लागला. पू मळून गेला आणि त्याला इच्छे वाटले. दुसऱ्या दिवशी तर गोखरू छान बरे झाले.

तो व्यापार करून परत फिरला. त्याला व्यापारांत पुष्कळ फावला झाला. परत मेल वसता त्याला त्या गोखराच्या कांट्याची आठवण झाली. त्याने विहिरीजवळ वाऊन ला सौरशच्या कांट्याच्या बागी खण म्हणून एक दगड ठेवला.

Fullscreen 127 56 / 80

पायांत इतत आण्दावर त्याला मळले की गावातल्या एका लक्षाधीश व्यापाऱ्याच्या पायांत कांटा मोडून गोखरू झाले जाई. जो कोणी ते बरे करून देईल त्याला दहा हजार रुपये इनाम देण्यांत येईल. तोपर्यंत कोणी ते गोखरू बरे करू शकला नव्हता.

ते ऐकून बाण्णाला त्याच्या पायाचे गोखरू कसे बरे झाले ते आठवले. त्याने निवार केला की, तो कांटा आणून जर मी गोखरू फोडले तर ते खात्रीने बरे होईल व आपल्याला इनाम मिळेल. त्या आनंदात तो त्या पोत माणसाने दिलेले सळे विसरला आणि वायकोला म्हणाला "मी काऊन तो कांटा मळून येतां आपल्याला दहा हजार रुपये मिळतील." कांटाच्या बागी खुणे वा दगड त्याने फसा ठेवला होता हे देखील सांगितले.

बावकोच्या पोटात ते गुपित कसे पचणार! तिने आपल्या शेजारणीला जाऊन ते सवे सांगितले. शेजारणीने ती गाष्ट आपल्या नवऱ्याला सांगितली.

बाणी त्या लक्षाधिशकडे हे सांगायला निघाला की, मी आपले गोखरू बरे करून दाखवितां त्याच वेळीं त्याचा शेजारी तीच

माष्ट सांगायला लक्षाधिशकडे निघाला.

दोघांची नेट वाटेत झाली. बाण्णाने फुहारक्या सारायला शुरवात केली. म्हणाला "ते गोखरू कसे बरे करावयाचे हे माझ्याशिवाय आपली काणाला देखील माहीत नाही."

"शेजारी म्हणाला "मला माहीत आहे."

"तुझ्या हातून ते गोखरू बरे होणें शक्य नाही" बाणी ठावून म्हणाला.

"मी बरे करून दाखवितों की नाही तें पहा" तुझी माझी पैज!" शेजारी म्हणाला

बाणी तिसरे सुभाषित विसरला होता. बाईत तो म्हणाला "कबू! तू तें गोखरू बरे करून दाखविलेंस तर तूं माझ्या बरी येऊन ज्या बरेतूला हात लावशील ती तुझी!"

शेजारी म्हणाला—"बघ हो!" आणि त्याच दिवशी संघाकाळी त्या विहिरीजवळ गेला आणि दगडाखाळी ठेवलेला तो गं खराचा कांटा उचलून घेऊन आला. त्याने त्या कांट्याने लक्षाधिशकडे गोखरू फोडल्या- बरोबर पू बाहेर आला व फोड बरा झाला. बाणी दुसऱ्या दिवशी कांटा आणायला

निवणार त्याच्या आधीच रोखरु बरें शाण्याचें एकून तो वावरला. बर शेजाऱ्यानें पैजेप्रमाणें तिजोरीवरच हात ठेवला तरकाय करायचें ! आपण त्या पोक माणसाच्या सल्ल्याप्रमाणें वागलों नाहीं म्हणून ही प्रसंग ओढवला. कांटा भाणावला जाणार आहे, ही गोष्ट बायकोला सांगायला तफो होती. अंगीच पटीत जमून धाईत पैज मारायला पण नको होती !

तो धावत त्या पोक माणसाकडे गेला आणि घडलेलें रूच सांगून म्हणाला—“कातां दुप्पदीच काहीं तोंड काढलीत तर बचाव होणार, नाही तर बुडलोंच समधा.”

तो पोक पाणून त्याला म्हणाला—“अजून काहीं बिघडलें नाहीं. मी सांगतो तसें कर. बुद्धा शेजारी घरीं येण्यापूर्वी तूं आपली तिजोरी माळ्यावर नेऊन ठेव. शेजारी आला म्हणजे भला कळव.”

गमत पहायला गावांतले लोक जमा झाले. शेजारी आपल्या चार चोषां मित्रांना बोलावून घेऊन आला. बाण्याचा निरोप कळल्याबरोबर छे पोक माणून रणा जाला शेजाऱ्यानें घरात कोठें तिजोरी दिसली नाहीं तेव्हा माळ्यावर पाहिले. तिचे तिजोरी पाहून बर चढण्यासाठीं बाण्याच्या घरचीच शिडी वेऊन आला आणि चढू लागला. तेव्हा तो पोक माणूस त्या बाण्याला म्हणाला “ही शिडी आजपासून तुमची नाहीं, तुमच्या शेजाऱ्याची आहे. त्यावर शेजाऱ्यानें ओरडा ओरडा करायला पुरवात केली. पण पैज ठरल्याप्रमाणें त्याला निपटणें शिडी वेऊन घरीं परत जायें लागले.

बाण्यानें त्या सल्ल्याबद्दल पोक माणसाला शंबर रुपयांप्रवर्जों दोनळे रुपये दिले

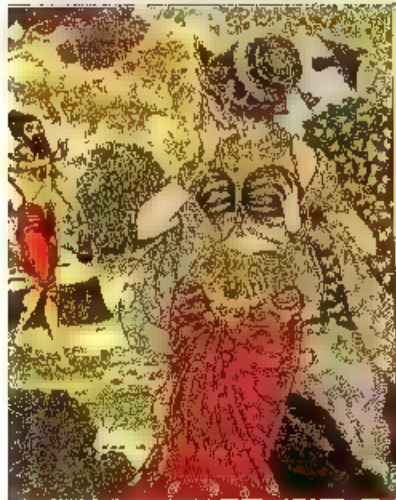
पुष्कर क्षत्रांत विधामित्रांनीं धोर तपश्चर्या केल्ये, तीं पाहून ब्रह्मदेव प्रसन्न झाला व त्यानें त्यांना ऋषी शाखाची मान्यता दिली पण विधामित्रांचें तेवढ्यानें समाधान झालें नाहीं. त्यांनीं तपश्चर्या चालू ठेवली त्यांचा उपोसंग करण्यासाठीं इदानीं मेनका नांवाच्या अप्सरेला पाठविलें. मेनकेचे अपूर्व रूपलावध् पाहून विधामित्रांचें मन विचलित झालें व त्यांनीं तपश्चर्या सोडून मेनकेला आपल्या खाजऱ्यांत स्वतः बोलावून नेलें. तिच्या सहवासांत त्यांनीं दहा वर्षे वाकविली.

कालक्रमानें मेनकेला धाकुंनला नावाची एक मुलगी झाली तेव्हा विधामित्रांचे डोळे उघडले की, आपली तपश्चर्या बग करण्यासाठीं ऋषींची पदवी दिली

देवानांच ही उद्योग केलेला दिसतो आहे मनुष्याला ज्ञान महर्मांच उद्दिष्टां येत असतें. विधामित्रांचा पक्षचाप झाला. मेनका भीत होती की, विधामित्र गंगानें कदाचित्त वाप देतील पण ते म्हणाले—“दाप बुद्धा नव्हत माझा आहे कातां बुद्ध्या सहवासांत मी राहूं छक्कापर नाहीं. तूं आलीस तशीच निवून वा.”

नंतर ते स्वतःच उत्तरेकडे हिमालय पर्वतांत कौशिकी नदीच्या काठी जाऊन तपश्चर्या करूं लागले. त्यांच्या तपश्चर्येच्या तापानें त्रिभुवन तप्त झालें. शेवटीं ब्रह्मदेवाबरोबर सर्व देव आले व त्यांनीं विधामित्राला ऋषींची पदवी दिली

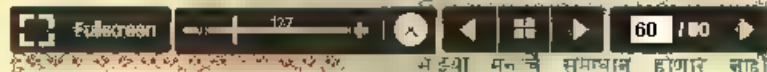

विश्वामित्रांनी विचारले " तर मग मी जितेंद्रिय झाला का ? "

ब्रह्मदेव म्हणाले " जितेंद्रिय मात्र झाला नाहीस."

मग त्यांनी समाधान कसे होणार? म्हणून जितेंद्रिय होण्यासाठी विश्वामित्रांनी वायु ऋषि करून तपश्चर्या सुरू केली त्याच ते तप पाहून ठंड वगैरे देवाना भय वाटू लागले त्यांनी या तपस रंभा नांवाच्या अश्वमेधाचा पाठ वरून इत म्हणाला " का को कलेचे रूप घेऊन कामदेवाप्रसार सुखाचा पाटांवाड येता "

विश्वामित्रांना व्याममस असतां झोकिलेचा गोंड आवाज ऐकू आला. त्यांनी होळी तपस्युच पाहिले " मग समोर हस्त पुस्तक रंभा असी पुन्हा देवांनीच विला पारयवले असणार असा विचार करून त्यांनी विला शाप दिला की " तू पाषाण होऊन रा " इतक व कामदेव म्हणून गेले.

विश्व मित्रांना पश्चात्ताप झाला की, अ पली चुक झाली. आपण रंभेवर राग आणून आणले दीविल्यच दर्शविले कापळीपाहि पडूनपुढा पूर्ण जय मिळविण्या शक्य, राग द्वेष सोडून दिव्याशिवाय नाशिलच मिळणार नाही

तेथून विश्व मित्र पुर्वकडे गेले भौतवन पाषाण करून त्यांनी तुहा तपश्चर्या सुरू केली त्यांच्या तपश्चर्याचा तप पाहून देवा असले झाला. पुन्हा देवांना ब्रह्मदेवाकडे येऊन हात जोडून माफीना केली की या संस्कृतानुन काहीनाही पाय करून आणणच मोठावलेन तर सुटका मिळाल. तव्हा ब्रह्मदेवांनी विश्व मित्र ना दर्शन देऊन जितेंद्रिय झाल्याची गोचरन दिवली

पण विश्वामित्र म्हणाले " जितेंद्रिय वंशष्टु मला मला नसाय म्हणणार न होत नाही

मदया मनचे समाधान होणार नाही. देवांनी वंशष्टु मुनीकडे जाऊन विश्वामित्र ब्रह्मदेव असल्याचे कथ्य करण्यास विनंति केली. वाडण पुनर्वा स्थापनाचे मान्यता दिव्यावर वंशष्टु व विश्वामित्र याचे पामररांणी सत्य स्थ पिन झाले

इतान्दर यांना विश्वामित्र कथाची गोष्ट संपवली तेव्हा सूर्यास्ताची वेळ होती जनक राजा विश्वामित्राचा निराप घेऊन आपल्या राजवाड्यात परतला दुसऱ्या दिवशी, उवा-ळताच राजांनी विश्वामित्र मुनाचा दोषा रामपुत्रांपेोर आवक्या राजवाड्यांत येण्यास विनंति केली.

विश्व मित्र मुनि राम लक्ष्मणाबरोबर आल्यावर राजांनी त्यांना शंकराचे धनुष्य दाखविण्यापूर्वी त्या धनुष्यचे पूर्वेचे रज वर्णन करून सांगितले दक्ष-यज्ञ च्या वेळी शंकरांनी हेच धनुष्य घेऊन देवांचा संहार करण्याचे ठावले हातें. पण देवांनीच शंकराच्या प्रभल करून त्याच्याकडून ते धनुष्य मागून घेतले. तेहाय सून देवळाकान बरेच दिवस ते धनुष्य पडून होतें. ते धनुष्य कोणा उचलू शकला नाही की मानचें हनु शकला नाही त्यानवर ते त्यांना माहयाकडे आणून ठाकले

पुढे जनक राजांनी सीतेचा जन्म कसा झाला ती गोष्ट मागवली म्हणाले- " एकदां यज्ञासष्टी मी स्वत जमीन नांगरीत असतां मीना जमिनीतून निघाली. मी त्या पुकनेलेला प्रेमाने बरी आणून स्वतःच्या सुलीमारले तिचे लाळन पालन केले ती माठी झाल्यावर मी तिचे स्वववर करायचाचे ठाविले पण या अपूर्व कथेचे स्वववर देखील अपूर्वच व्हावे म्हणून मी ही अट घातली की शंकराचे धनुष्य तो कोणी उचलील झाला सीत माळ घालील. ते " कुन कित्येक राजकुमार आर प्रत्येकांनी आपल्या शक्तीनी पराकाष्ठा

करून पाहिली. पण एकाच्याने ते जागचे हलले देखील नाही."

"म्हणून वधा राजकुमारांना अवयव मिळाले त्यांनी सर्वांनी मिळून मिथिलेवर झारी केली. वर्षभर वेढा देऊन ते बसले होते. जनकराजाने देवांजवळ प्रार्थना केली की राज-पानोथे रक्षण करण्याची जबाबदारी तुमच्या-वरच आहे. देवांनी सर्व राजकुमारांचा प्राप्ति करून त्यांना पळवून लावले."

येथवर गोष्ट सांगून जनक राजाने राम-हृदयपास घनुष्य पक्षणाचे कां विचारले व त्यांचा होकार मिळल्यापुर्वीच घनुष्य घेऊन

याक्यास लाजा केली. आजवरून राजाचे नोकर एका बाट चाकी माडात घालून ते घनुष्य यज्ञशालेन घेऊन आले.

"पाहू तरी घनुष्य" असे म्हणत रामाने घनुष्याची पेट्टी उघडली व घनुष्य उचलून त्याला दोरी खुळा बांधली. नंतर एक बाण त्यावर ठेवून मध्येचा ओळण्याचा प्रयत्न करतांच घनुष्य कडाडून तुटून दोन तुकडे होऊन खाळी पडले. तिथे जे उभे होते त्यांनी आश्चर्याने तोंडात बोटेच घातली.

जनक राजा मात्र रामाच्या पराक्रमाचे कौतुक करीत त्याच्याकडे वहात उभा राहिला.

हा म्हणाला— "सतचा विवाह असामान्य पराक्रमी पुरुषाची व्हावा म्हणून मी ही अट घातली होती आणि आज सुदैवाने तसा पराक्रमी पुरुष लाभला." त्याने त्या ज्ञान-दाच्या भरात रामाला माल घाऊण्यास सीतेस सांगितले आणि अर्धाशेला दशरथ राजाकडे विवाहास येण्यासाठी निरोप पाठवला.

जनक राजाचे दूत तीन दिवस प्रवास करीत सकाळी अयोध्येस पोचले व त्यांनी घनुष्याचे वर्णन करून विवाहास येण्यास विनंती केली ती बातमी ऐकून दशरथाला

तर आनंद गगनांत मावेनासा झाला. तो वशिष्ठ, वासुदेव, जांबवी इत्यादि ऋषी व मुनी यांना आशीर्वाद देऊन जनकपुरीस निघला. चार दिवसांनी तो मिथिलेस पोचला.

तो रथ वज्र संपन्न होता व विवाहाची तयारी चालू होती सीता बधूबळ नेसून तयार उभी होती. राजा दशरथ व्याख्याने ऐकून जनक आपला भऊ कुशध्वज याच्या-सह त्याला सामोरा गेला.

जनक रामाला सीतेबिश्वाय उमिल्ला नाथाची बाणखी एक सुलगी होती. जनक

विवाहसंस्कार आटोपल्यावर विश्वामित्र
मुनि राजा जनक व दशरथ बांधांचा निरोप
घेऊन हिमालय पर्वतावर गेले व दशरथ तब
विवाहित दंपति समवेत अयोध्येला गेले.
एक आठवडा सतत प्रवास केल्यावर एके
दिवशीं भवानक काळोख पडला व आका-
शाने धुळीचे छोट उडू लागले. योड्या
वेळाने वाहतात तो कुठ परशुराम मलय-
काळांतल्या वादळासारखे येत असलेले
बिभले त्यांच्या खांद्यावर परशु होता व
हातांत धनुष्य-बाण.

परशुरामाने पैतांच रामाला विचारले-
“तू धनुर्विद्येत निष्णात आहेस असे ऐकतो
व तू शंकराचे धनुष्य पण सोडून टाकले
आहेस, म्हणजे हे धनुष्ये धनुष्य माझ्या
जवळ आहे. याच्यावर बाण चढवून दाख-
विलेस तरच मी तुला धनुर्विद्येत तू पारंगत
झालास असे मानेन. तुला आपली शक्ती
अजमावून पाहण्याची असेल तर मी दृढ-
युद्धास तयार आहे.”

परशुरामाने विष्णूच्या धनुष्याचे वर्णन
केले म्हणाला-“हे देवीक शिष्यकर्मानेच
बदलेले आहे. तोंडाच्या शक्तीची परीक्षा
त्याची दृढत रवाने दोन्ही धनुष्ये बळविली.

राजाचा भाऊ कुशध्वज त्याला मांडवी व
श्रुतिकीर्ति मागण्याबरोबर धुळी होत्या. सीता
व राम यांच्या विवाहाबरोबरच या निन्ही
धुळीचे विवाह अनुक्रमे लक्ष्मण, भरत व शत्रुघ्न
यांच्याशी झाल्यास परे होईल अशी जनक
राजाने दशरथ राजाजवळ विनंती केली.
होर्षाना ही कळवता मान्य झाल्यावर त्याचा
मुहूर्त ठरला.

विवाहापूर्वी जनक राजाने चार लक्ष
आर्घ्ये दान केले. त्याच दिवशी अस्ताचा
सामा सुषुप्ति पण मिथिलेला येऊन पोचला
लक्ष समारंभ फार धाटाने साजरा झाला.

शिव-विष्णूंचे धनुर्मुद्र झाले. त्यात विष्णूच विजयी ठाम्मार हें पाहून देवांनी मध्यास्थी करून सुद्ध वेद करण्यास विनंती केली. त्रिशु आपल्याकडून अधिक बळवान निघालेआ पाहून शंकराने आपले धनुष्य विदेह देशाचा वाडा देवरात मागून देऊन टाकले. विष्णूने आपले धनुष्य सूर्यवंशी ऋचीत यास दिले. त्याने आपला मुलगा जमदग्नि यास ते दिले व त्याच्या मागून त्याचा पुत्र म्हणून ते मरुा मिळाले.”

ते ऐक्य दशरथ राजा पावरून गेला.
 रथानें पशुसामाने पाय बरले आणि मृणाळा—
 “प्रभो ! आपण एकवीस वेळां ही पृथ्वी
 निःस्वार्थ केलेली आहे. नंतर आपण इंद्रा-
 समोर प्रतिज्ञा केली होती की, पुन्हा राख
 हातीं येणार नाही. माझा मुलाच्या विरुद्ध
 राख हातीं चले तर माझा पंशच छुंटेर.”

परशुरामाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष
केले. रामाच्या राग आला. त्याने परशु-
रामाच्या हातांतून ते प्रनुष्य घेतले व त्यावर
बाण बघवून विचारले—“ह्या बाणांनी तुमचा
वध करणे मला शक्य आहे. पण व्रजाबासर
शुद्ध उचलणें हा माझा वर्ग नाही. तरी
तुम्हाला निःशस्त्र करण्याशिवाय मात्र खंय
राहणार नाही. तुम्ही त्रिलोकांत ज्या ज्या
प्रदेशांत तपश्चर्या केली आहे त्या सर्व प्रदे-
शांचा ध्वंस करण्यासै मी ठरविलें आहे.”
असें सांगून रामांनी बाण सोडला. परशु-
रामाचा तेजोवध झाला. त्याचे अवतार-
कार्य संपले होते व विष्णूचा नवीन अवतार
महावजे रामावतार प्रारंभ झाला होता.

राजा दशरथ ज्योत्स्नोत्सा आला. राम
आख्या बहिरांना राज्यकार्यात मदत
करून आगला, [नालकादि संपूर्ण]

जन्मसंवत् १९५५

अमरावती है आजके अमरावती नगर नई है।
आन्ध्र प्रेक्षीय नन्दुर जिलातले एक इतिहास
प्रसिद्ध असे नगर आहे. गुरुप्रासाद दुसरे १३
मैजोर कृष्ण नदीच्या काठी है शहर होते. शान-
पादन ग्राम वेथे आन्ध्रकी राजधानी होती. दक्षिणे-
कडील मद्रास नौद संप्रदायाचे मुख्य केन्द्र धान्य
कटक व नगरासुन अगरी बघटक होते. सातव्या
शतकात हुएसमेथे लेवरी क्षात्राचा प्रवास केला
तेव्हा तो अमरावतीस आला होता.

अमरावतीचे लक्ष्य २००० वर्षांपूर्वी वाहेत.
आज वैद्याची त्या आज्ञाची शिस्तकम कमी होतो
आणि बोडी फार कल्पना हे अत्येव वाहत्यावर
होई शकेल. हा अयरीधाना इतिथ ग्रथन १९७५
साली वाहत्यानीं लावला. परंतु अमरावतीच्या

चित्रकलेखा ऐतिहासिक महत्त्वाची घुरीघुरी महिती मिळवावूनि अमरावतीचा स्तूप हांसमूह रेखा, भाष वसरावतीचे अन्वेष करी डेढनमूने, कांही सदासका, कलकत्याला व कांही खमरावतीचा पद्म- ह्यास मिळतात. २००० वर्षापूर्वी आम्ही लोकांचा पेशवरा, त्यांची सामुह्य घुरी कशी होती याची कल्पना हे अवशेष पत्त्यानि कळते.

अथर्ववेदाच्या अवधूतात काही शिलालेख पण मिळाले आहेत. त्यापैकी काही यांचे लिपीत, काही ईश्वरक लिपीत व काही घातबान लिपीत आहेत. यावरून हा स्वरूप यांचे काळपासून ईश्वरक वंशागर्भित प्रसिद्ध होता असे अनुमान करावयास हरकत नाही. कर्नल कॉलिंग केक्यूनीने अनेक ऐतिहासिक प्रमाणांच्या आधारेवर या स्वरूपाची एक स्वरूपात ठरविली आहे.

Fullscreen

127

